

MARSHALL PLÂNINDAN NATO'NUN KURULUŞUNA KADAR «SOĞUK HARB»

Doç. Dr. Türkkaya ATAÖV

İkinci Cihan Savaşından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin yayılmakta olduğuna dair bir kuşku Sovyetler Birliği'nin uluslararası politikayı değerlendirirken, dikkate aldıkları bir husus olmak gerekirdi. Hatırlanacağı gibi, Başkan Truman daha Temmuz 1945'de Amerika'nın savaştan sonra toprak almayacağını söylediği zaman Amerikan Kongresinden de, ordu mensuplarından da bir itiraz sesi yükselmişti. Bunlar Amerika'nın savaş yıllarında ele geçirdiği Pasifik üslerine sahip çıkılmasını istiyorlardı. O zaman, Truman da sözlerini değiştirerek bunu demek istemediğini söylemişti. Bu açıklamaların etkisi sanıldığından çok büyük oldu. Adı geçen Pasifik üsleri Sovyet topraklarına çok yakındı. Amerika'nın buraları elde tutmak istediğini açıklamış olması Sovyet kuşkularının artmasını kolaylaştırıyordu (1). Savaşta Amerikan zaferinin sonucu ve barış hükümleri gereğince, Amerika'nın ele geçirdiği üsler kendi topraklarından 7,000 mil uzaktaydı. Amerika Uzak Doğu'nun en güçlü devletlerinden biri olan Japonya'ya da girmiş, Avrupa'nın ortasındaki Almanya'ya yerleşmişti. 1946'da Amerikan askerleri bütün kıt'alara ve elli-altı ülkeye dağılmışlar, 1949'a kadar dört-yüz küsür askerî üs kurmuşlardı. Bu araştırma «Soğuk Harb»in çıkışını Marshall Plânı ve buna karşı Sovyet tepkisinden alıp NATO'nun kuruluşuna kadar getirmek amacını gütmektedir (2).

I. MARSHALL PLÂNI VE SOVYET TEPKİSİ :

Marshall Plânı ve buna karşı Sovyet tepkisi soğuk harbin önemli hazırlayıcı olaylarından biridir. Marshall Plânı Truman

(1) Sumner Welles, **Where Are We Heading?** New York, Harper, 1946, s. 365.

(2) Ayrıca bak : Türkkaya Ataöv, «Soğuk Harb'in Doğuşu : San Francisco'dan Mihver Barış Toplantılarına,» **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. XXIII, No. 1 (Mart 1968), s. 309-356; —————, «Doğu Avrupa'nın Sosyalistleşmesinden Truman Doktrinine Kadar 'Soğuk Harb'», **Ibid.**, C. XXIII, No. 2 (Haziran 1968), s. 189-222.

Doktrininin bir tamamlayıcısı olarak ortaya çıkmıştı. Soğuk harbin doğmasını büyük ölçüde etkilediği gibi, hem Batı, hem de Doğu Avrupa ülkelerinde hükûmet değişikliklerine de yol açtı. Komünist bakanlar Truman Doktrininden sonra Fransız ve İtalyan hükûmetlerinden atılmışlardı (3). Bu atılma olaylarında Amerikan Büyükelçiliğinin rolü Batı diplomatik çevrelerinde bilinen olaylardır. Fransız Komünist Partisi Fransız oylama tarihinde oyların en yüksek yüzdesini kazanmıştı. Partinin bu güçlü durumu karşısında kabineye komünist bakan alınmadığı takdirde, Fransa'nın yönetilemeyeceği düşünülüyordu. İtalya'da olduğu gibi, burada da Fransız komünistleri burjuva iktidarları desteklemekteydiler. Buna rağmen, Truman Doktrininden sonra Amerika yönünden gelen baskı ve içteki egemen sınıfın tercihleri sonucu, Fransız Cumhurbaşkanı, Başbakan Ramadier'nin hükûmetindeki beş komünist bakanı -istifayı kabul etmemeleri üzerine- 4 Mayıs 1947'de görevlerinden uzaklaştırdı (4).

İtalyan kabinesindeki Komünist bakanlar da aynı ay içinde görevlerinden uzaklaştırıldı (5). Batı Avrupa hükûmetlerinden komünistler bu şekilde çıkarıldıktan sonradır ki, Doğu Avrupa hükûmetlerinden de komünist olmayanlar düşürülmüş ve tek-parti sistemi kurulmuştur.

Bu sırada, Stalin 9 Nisan 1947'de, Moskova Konferansı hâlâ toplanıyorken (10 Mart - 24 Nisan 1947) Stessin'i Kremlin'e kabul etti (6). Lenin'i söze katarak komünist ve kapitalist toplumlar arasında işbirliğinin mümkün olabileceğinde ısrar etti. İşbirliğinin sistemler arasındaki *benzerliğe* değil, işbirliği yapma *isteyişine* dayandığını söylüyordu. Sovyetler Birliği'nin Amerika ile işbirliği yapmak istediğini ileri sürüyor, karşılıklı isteğin varlığının yeter olduğunu söylüyordu. Halbuki, Truman yirmi-yedi gün önce

(3) 1 Mart 1947'de Lüksemburg'da komünistleri dışarda bırakan bir hükûmet kurulmuştu. (Peter Calvocoressi, **Survey of International Affairs : 1947-1948**, (bundan sonra **Survey** diye anılacak) London, Oxford University Press, 1952, s. 118.) 11 Mart 1947'de de komünist bakanlar Belçika Hükûmetinden ayrıldılar.

(4) **Survey : 1947-1948**, op. cit., s. 97-98.

(5) **Ibid.**, s. 3.

(6) Raymond Dennett ve Robert K. Turner, der., **Documents on American Foreign Policy : 1947**, Vermont, Hildreth, 1949, s. 613-618; Margaret Carlyle, der., **Documents on International Affairs : 1947-1948**, (bundan sonra **Documents** diye anılacak) London, Oxford University Press, 1952, s. 116; **Survey : 1947-1948**, op. cit., s. 27-28.

okuduğu meşhur mesajıyla kendini dünyanın bir numaralı antikomünisti olarak ilân etmişti.

Öte yandan, Amerikan Dış İşleri Bakanlığı Müsteşarı Dean Acheson da Cleveland'daki (Mississippi) 8 Mayıs 1947 tarihli konuşmada bir yardımdan söz ediyor ve bunun «insan özgürlüğü ve demokratik kurumların geliştirilmesi, liberal ticaret siyasetinin kökleşmesi» hedefine yöneleceğini söylüyordu (7). Geçen Moskova Konferansında «insan özgürlüğü» ve «demokratik kurumlar» kavramlarından ayrı, ayrı şeyler anlaşılmış olduğu, zaten, ortaya konmuştu. Yapılacak Amerikan yardımının hedefleri böylece tanımlanmakla yardımın bu kavramların Amerikan yorumunu kabul eden hükûmetlere yöneltileceği anlaşılıyordu. Bunlara rağmen, Acheson'un konuşmasında Truman'ın mesajındaki «antikomünist cihad» açıkça görülüyor, sadece sezilebiliyordu.

Amerikan Dış İşleri Bakanı Marshall'ın 5 Haziran 1947'de Harvard'daki o meşhur konuşması da açık bir saldırı havası taşıyor, sadece Amerika'nın bu girişimini engellemeye çalışacak olan hükûmetler, siyasal partiler ya da grupların Amerikan mukavemetiyle karşılaşacağı belirtiliyordu. Bu sözler Sovyetler Birliği ile komünist partilere bir ihtardı. Marshall Yardımının ilk habercisi olan bu konuşma da Birleşmiş Milletler'in gene bir kenara itildiğini göstermekteydi. Amerika'nın teklifiyle kurulmuş olup Marttan beri çalışmakta olan ve Sovyetler Birliği'nin de dahil bulunduğu Avrupa Birleşmiş Milletler Ekonomi Komisyonu kanalı denenmemişti bile. Söz konusu yardımın Doğu ülkelerine taşırılacağı şüpheliydi. Amerika'da çok önemli bir iş-veren baskı grubu olan Ulusal İmalâtçılar Birliği (*The National Association of Manufacturers*) yardımı kabul eden ülkelerin hiçbir endüstriyi devletleştirmemelerini ya da özel teşebbüse zarar verecek hiçbir tedbir almamalarını ve yardımın hükûmetlere değil, özel teşebbüse yapılmasını istiyordu (8).

Marshall Plânı Avrupa'daki bölünmeyi kabul ediyor, hattâ bu bölünmeyi pekleştiriyordu. 1947-1949 yıllarında Avrupa İçin Ekonomik Komisyon'un Yürütme Sekreterine özel yardımcı olan ve Kennedy ile Johnson iktidarlarında A.B.D. Dış İşleri Bakanlığı Siyaset Plânlama Grubu Direktörlüğünde bulunan W.W. Rostow'un

(7) U. S., Department of State, *Bulletin*, 18 Mayıs 1947, s. 991-994; *Documents: 1947-1948*, op. cit., s. 17.

(8) James Paul Warburg, *Put Yourself in Marshall's Place*, New York, Simon ve Schuster, 1948, s. 76.

açıkladığına göre, Marshall Siyaset Plânlama Grubundan *Batı Avrupa'nın* onarımı için bir yardım programı hazırlamalarını istemişti. Rostow'un da benimsediği anlaşılan yoruma göre, Moskova Konferansının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, Amerika da «soğuk harb tavrı» takınmak zorunda kalmıştır (9). Halbuki, Truman'ın 12 Mart tarihli «savaş nârası» (10). Moskova Konferansı açıldıktan ancak iki gün sonra atılmıştı. Truman Doktrininin ilân hazırlıkları göz önünde tutulduğunda, Amerika'nın soğuk harbi başlatma nedeni olarak Sovyet tutumunu göstermek ikna edici görünmemektedir. Orada bulunan ve konferanstaki gelişmeyi izleyen Howard K. Smith'in naklettikleri Amerikan yorumunun yanlışlığını ortaya koymaktadır. Smith diyor ki :

«[Ruslar] câzip, dostça ev sahibi olmaya kararlı görünüyordular. Resmen ev sahipliği yapan Vişinski fotoğrafçıların önünde John Foster Dulles'in elini, sanki...Proleterleri Sevenler Cemiyetine delegeymiş gibi, hararetle sıkarak poz verdi...Motolov başında usul meselelerinin tartışmasından önce Marshall'ın, sonra da Bevin'in tekliflerini kabul ederek anlaşmaya çok niyetli görünüyordu... [Konferans] başladıktan iki gün sonra, Truman Doktrini bir bomba gibi patladı...Rusların yüzlerindeki tebessümler silindi gitti. Amerika Yunanistan'a girmeğe hazırlanırken, Rusya Macaristan'ı hizaya getirmeğe başladı...» (11).

Sovyet basını Marshal Plânına da Truman Doktrininin bir devamı olarak bakıyordu. Marshall yardımı teklifine ilk Sovyet tepkisi 16 Haziran tarihli *Pravda* gazetesinde görülüyordu. Başyazı bu yardım tasarısını da başka ülkelerin iç işlerine karışmak sayıyordu.

Marshall'ın teklifine uygun olarak, Avrupa devletleri 1947 Yazında Paris'te toplandıkları zaman Sovyetler Birliği de davet edilmiş, fakat, Rostow'a göre, Stalin'in uyuşabileceğinden korkulduğundan, Molotov'a yakınlık gösterilmemişti (12). Korkulan ikinci

(9) W. W. Rostow, *The United States in the World Arena*, New York, Harper, 1960, s. 209-210.

(10) Truman Doktrinini «savaş nârası» diye adlandıran, bir A. B. D. Dış İşleri Bakanlığı memurudur. Louis J. Halle, *American Foreign Policy*, London, Allen, 1960, s. 296-297.

(11) Howard K. Smith, *The State of Europe*, New York, Knopf, 1949, s. 118-123.

(12) Rostow, *op. cit.*, s. 211.

şey de, Sovyetler Marshall Plânını kabul edecek olurlarsa, Amerikan Kongresinin onaylamamasıydı.

Molotov Marshall'ın teklifini görüşmek üzere Paris'e 26 Haziranda gelmeden önce, İngilizlerle Fransızlar temaslar yapmışlardı. Bevin ve Bidault'nun hazırladıkları bir tasarıya göre, ulusal ekonomiler birleştirilecek, her ulus en iyi neyi üretiyorsa, onu üretmekte devam edecekti. Molotov'a göre, bu, Doğu Avrupa ülkelerinin endüstrileşme plânlarından vazgeçmeleri demektir. O zaman, bu ülkeler gene Batı'nın tarım depoları olacaktı (13). Molotov Marshall Plânı hakkındaki fikrini şu sözlerle ifade ediyordu :

«İlk bakışta yeni görünmesine rağmen, Mr. Marshall'ın plânı dolarların yardımıyla siyasî baskı sağlamak için Truman plânının bir tekrarı, başka ülkelerin iç işlerine karışmak için bir tasarıdır...Mr. Marshall Avrupa ülkelerine ekonomik kalkınma programı hazırlamalarını söylediği zaman Sovyetler Birliği, İngiltere ve diğer Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere, Asya'nın batısında bütün Avrupa'yı kastetmişti. Yalnız bu ek izahat Amerika'nın Doğu Avrupa ülkelerine karşı tutumuyla adanıklı çelişmektedir. Anlaşılan, Mr. Marshall Amerikan halkında, sanki Avrupa'nın bütününün kalkınmasını istiyormuş da, S.S.C.B. ve Doğu Avrupa ülkeleri Amerika'nın yardım koşullarını kabul etmeyerek kendilerini dışta tutuyorlarmış gibi bir kanı uyandırmak istiyor»(14).

Marshall yardımı ile ilgili olarak Dış İşleri Bakanlarının beş toplantısının (15) ilkinde Bevin ve Bidault aşılması güç engellerle karşı karşıya olan Avrupa'nın büyük bir krize doğru gittiğini ve Marshall Plânının ekonomik bir felâketi önleyeceğini söylediler. Molotov, ertesi gün yaptığı konuşmasında (16) Amerikan yardımının Avrupa'nın tekrar inşa edilmesini kolaylaştıracağını ve bu arada Amerika'nın yabancı pazarları da genişleyeceğinden, böyle bir yardımın Amerikan çıkarlarına da hizmet olacağından söz ederek, Sovyet Hükûmetinin yardım konusunu konuşmak üzere İngiliz ve Fransızların yaptığı teklifi kabul ettiğini, fakat sosyalist ekonomiye dayanan Sovyetler'in yaklaşan krizden etkilenmeyeceğini eklemiştir. Molotov Bidault'nun bütün Avrupa ülkeleri için genel bir

(13) Smith, *op. cit.*, s. 98, 99.

(14) *Keesings Contemporary Archives : 1946 - 1948*, s. 8659.

(15) 27, 28 ve 30 Haziran ile 1 ve 2 Temmuz 1947.

(16) *Documents : 1947 - 1948*, *op. cit.*, s. 36 - 38.

ekonomik program yapılması teklifini reddederek her memleketin neye ihtiyacı olduğunu, Sovyetler Birliği'ndeki beş yıllık plânlar gibi, bir iç ekonomik plân çerçevesinde saptanmasını gerekli gördüğünü söyledi. Ona göre, yardım, aynı zamanda her devletin bağımsızlığını da ilgilendiren bir sorundu; diğerlerinin müdahalelerine yol açmamalıydı. *Tass* raporu da Sovyetler'in Amerikan yardımı konusundaki görüşlerini şöyle özetliyordu: Amerika yardım perdesi arakasında kredi imkânlarıyla dış pazarlarda genişlemek istemektedir (17).

Molotov 2 Temmuzda son sözünü söylediği zaman Avrupa ülkelerinin kendilerini kısa zamanda yabancı bir devletin deneti altında bulacaklarını ve eski ekonomik ve ulusal bağımsızlıklarını kaybedeceklerini ileri sürdü. Paris'ten ayrıldığı zaman da eski Müttefiklerin artık bölünmüş oldukları anlaşılmaktaydı. Molotov görüşmelerin son bölümünde herşeyi telefonla Moskova'ya danıştığından, bu ayrılışın resmen de tasvip edilmekte olduğu meydandaydı. Anlaşılan Sovyetler Birliği Marshall Plânının uygulanmasından şu sonucu da çıkarmaktaydı. İkinci Cihan Savaşından önce, Doğu Avrupa Batı ile ve Batı'nın kapitalist yatırımlarıyla bir sömürge ilişkisi içindeydi. Şimdi ise, bu pazar Batı'nın elinden kaçmış sayılırdı. Doğu Avrupa bir ham madde ihracatçısı ve mamûl ithalatçısı durumuna getirilmeden Marshall Plânının başarıya ulaşmasına imkân yoktu. Durumu bu mantık içinde değerlendirmekte olan Sovyetler Birliği için, Marshall Plânı gerçek bir tehlikeydi. Sovyetler Birliği'nin böyle bir korku içinde olduğunu bilmeyen Batı kamu oyu ise, Molotov'un bu kızgın ayrılışını bir kötü niyete, bir baltalama isteğine yormuştu. Onun ayrılışıyla Bevin ve Bidault Sovyetler Birliği ve İspanya dışında, bütün Avrupa ülkelerini (yirmi-iki devlet) 12 Temmuzda Paris'te Marshall Plânı Konferansına dâvet ettiler. Doğu Avrupa ülkeleri içinde yalnız Çekoslovakya dâveti prensip itibariyle kabul ettiğini açıkladı, diğerleri susmayı tercih ettiler. Konferans başladığı zaman davet edilenlerden katılmayan sekiz devlet şunlardı: Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Finlandiya, Macaristan, Polonya, Romanya ve Yugoslavya. Batılı yazar Peter Calvocoressi Marshall'ın Avrupa'ya yardım teklifini Sovyetler ile Batılıların arasındaki ilişkileri koparan bir hareket olarak kabul etmektedir (18).

Molotov Marshall Plânı tasarısını kabul etmeyerek 2 Temmuzda Paris'ten ayrıldı; 10 Temmuzda da Sovyetler Birliği ile Bulga-

(17) *Ibid.*, s. 42-45'den *Soviet News*, 1 Temmuz 1947.

(18) *Ibid.*, s. 39.

ristan arasında bir ticaret anlaşması imzalandı. Bunu 11 Temmuzda Çekoslovakya, 14 Temmuzda Macaristan, 25 Temmuzda Yugoslavya, 4 Ağustosta Polonya ve 26 Ağustosta Romanya ile imzalanan ticaret andlaşmaları izledi. Doğu Avrupa da bir ekonomik birliğe doğru gidiyordu; kıt'anın siyasal ayrımı da kaçınılmazdı. Doğu Avrupa'nın ekonomik ve siyasal birleşmesi Batı'nın Marshall Plânı kılığındaki tasarılarının bir sonucu olmuştu. Batı'ya gelince, Fransız Başbakanı Ramadier bir yandan Mayıs 1947'de komünistleri kabinesinden uzaklaştırırken, diğer yandan da, «her aldığımız borçla bağımsızlığımızdan biraz daha kaybediyoruz» diyordu (19).

II. ÇEVRELEME SİYASETİ, KOMİNFÖRM VE ÇEKOSLOVAKYA OLAYI :

Bu gelişmeleri Amerika'nın Sovyetler'e karşı «çevreleme siyaseti» tâkip etti. Yazarı George F. Kennan olduğu sonra anlaşılan önemli bir makale Sovyetler'in uluslararası politikaya bakışlarını inceleyerek Amerika için bazı hareket yolları teklif ediyordu (25). Kennan'a göre, Sovyetler kapitalizm ile komünizmin uyuşmazlığına inanıyorlardı. Bu inanca bakılırsa, Sovyetler'le kapitalist ülkeler arasında bir amaç birliği olamazdı. Sovyetler'in bütün teklif ve yakınlaşma çabaları bu açıdan değerlendirilmeliydi. İkinci olarak, komünizmin ergeç zaferinden emin olan Sovyetler'in acelesi yoktu. Onun için, Sovyetler büyük tehlikeleri göze alamayacak ve gerilemekte beis görmeyeceklerdi. Bundan çıkarılması gereken doğal sonuç da Sovyetler daima baskı altında ve kendi sınırları içinde tutulmalıydı. Üçüncü olarak, Sovyetler tutumlarının yanılmaz ve bilimsel olduğuna inandıklarından, tartışma çok defa vakit kaybından öteye geçemeyecekti. Kennan bu inançlarından Amerikan dış politikası için şu sonucu çıkarıyordu: Sovyetler Birliği'ne karşı uzun vâdeli ve sabırlı bir çevreleme siyaseti uygulanmalıydı.

Diğer yandan, Sovyetler Birliği de Doğu blokunda bazı yakınlaşma tedbirleri alıyordu. Sovyetler'in Doğu Avrupa komşularıyla seri halinde yeni ticaret andlaşmaları yaptığını söylemiştik. Bundan başka, 23 Eylül 1947'de Silezya'da Viliza Gora'da dokuz ko-

(19) Smith, *op. cit.*, s. 156.

(20) X [George F. Kennan], «The Sources of Soviet Conduct,» *Foreign Affairs*, C. XXV, No. 4 (Temmuz 1947), s. 566-582. Kennan'ın bu makalesinde ileri sürdüğü tez Walter Lippman tarafından on-dört yazılık bir seride eleştirilmiştir. *New York Herald Tribune*, 2 Eylül-2 Ekim 1947.

münist partisini temsilen ikişer delegenin katılmasıyla (21) komünist partilerinin uluslararası yeni bir örgütü kuruldu: Kominform. Bir haber alma bürosu devamlı olarak faaliyet gösterecek, komünist partileri görüş teatisinde bulunacak ve çeşitli dillerde yazıları ihtiva eden *Sürekli Barış ve Halk Demokrasisi İçin* adlı bir dergi çıkaracaklardı. *Marshall Plânının ortaya atılışından üç ay sonra*, 5 Ekim 1947'de kurulan Kominform'un Batılılara uzun yıllar kâbuslar gördüren Komintern'in bir çeşidi olduğu fikri de kapitalist âlemde yerleşmeğe başlıyordu.

Gomulka'nın hazırladığı tasarıya (22) dayanan ilk Kominform bildirisi (23) İkinci Cihan Savaşından bu yana uluslararası durumda büyük değişiklikler olduğunu söyleyerek, Doğu bloku faşizmin kalıntıları yok etmeği amaç bilirken, Amerika ve İngiltere'yi, Almanya ve Japonya'nın rekabetinin ortadan kalkması ile, onlardan boşalan yerleri doldurmağa çalışmakla itham etmiş, ortaya «sömürgeci ve anti-demokratik» bir kampla «sömürge aleyhdarı ve demokratik» bir kamp çıktığını ileri sürerek, Truman-Marshall plânını Amerika'nın bütün dünyaya yayılma tasarısının bir parçası olarak kabul etmişti. Bildiri Fransa'da Blum, İngiltere'de Attlee ve Bevin, Almanya'da Schumacher, Avusturya'da Renner ve Scherf ve İtalya'da Saragat gibi «sağ kanat sosyalistleri» nin bu sömürgeci siyaseti demokratik ve sosyalist bazı sloganların perdesi altında maskeleydiklerini ileri sürmüş ve Avrupa'daki komünist partilerini ulusal bağımsızlık ve egemenlik savunmasında bayraktar olmağa davet etmişti.

Bundan sonra, 18 Eylül 1947'de Vişinski Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kapitalist sistemi genel olarak eleştiren ve kapitalizmin bütün dünyayı ele geçirmek için emperyalizm dönemine girdiğini söyleyen ilk konuşmasını yaptı (24). Molotov da 6 Kasım 1947'de Ekim İhtilâlinin otuzuncu yıldönümü münasebetiyle Moskova Sovyetinde yaptığı bir konuşmada (25) Batı'nın 1917'den-

(21) S. S. C. B. (Zhdanov ve Malenkov); Yugoslavya (Kardelj ve Djilas); Polonya (Gomulka ve Minc); Çekoslovakya (Slanski ve Baştovanski); Macaristan (Farkas ve Revai); Romanya (Georghiu-Dej ve Pauker); Bulgaristan (Çervenkov ve Poptomov); Fransa (Duclos ve Fajon) ve İtalya (Longle Reale). *Documents : 1947 - 1948, op. cit., s. 122 - 137.*

(22) *Survey : 1947 - 1948, op. cit., s. 52.*

(23) *Documents : 1947 - 1948, op. cit., s. 122 - 125; Frederick L. Schuman, Russia Since 1917, New York, Knopf, 1957, s. 362 - 363.*

(24) U. N., *Yearbook of the United Nations : 1947 - 1948, New York, Department of Public Information, 1949, s. 88 - 89.*

(25) *Documents : 1947 - 1948, op. cit., s. 141 - 146'dan Moscow News, 7 Kasım 1947.*

beri Sovyetler Birliği'ne karşı kötü niyetler beslemekte olduğundan söz açarak, İkinci Cihan Savaşı sırasında bile Batı'nın Sovyetler ile Almanya'nın biribirini kırmalarını gönülden dilediğini, şimdi de Moskova bir barış politikasına taraftarken, Amerika'nın yeni askerî üsler peşinde koştuğunu ileri sürdü. Molotov'a göre, Sovyetler Birliği ister sınıflar, ister devletler olsun, zayıfların haklarının koruyucusuydu; zayıfların düşmanı olan Amerika ise uzun vâdede azınlıkta kalacak olan devletleri ve her devletin içinde bir azınlığı temsil ediyordu. Gene Molotov'a göre, bir yanda sömürgecilik ile kapitalizm, öte yanda da komünizm ile halk demokrasileri arasındaki uyuşmazlık savaş sonrası balayı havası içinde bir süre örtülü kalmışsa da, Marshall'ın Harvard'daki konuşmasından sonra yüzeye çıkmıştı. Molotov bütün dünyadaki demokratik kuvvetleri sömürgecilik ve yeni savaş serüvencilerine karşı birleşmeğe çağırıyordu.

Dış İşleri Bakanları Kurulu 25 Kasım 1947'de Londra'da tekrar toplandıkları zaman geçen Martta Moskova'da Almanya ve Avusturya konularındaki uzun tartışmalar tekrarlandı, durdu. Bir süre sonra da, Amerikan Ticaret Bakanı Harriman da Sovyet saldırısının «Hitler'den daha büyük bir tehlike» olduğunu açıklıyordu (26).

Bu sırada Çekoslovakya'da yer alan rejim değişikliği Doğu-Batı krizinin daha derinleşmesine yol açtı. Tahran ve Yalta Konferanslarında Prag'ı Sovyet kuvvetlerinin kurtaracağı üstünde anlaşmaya varılmıştı. Askerî harekât ta önceleri bu yönde gelişmekteyse de, daha sonraları Sovyet kıt'alarının ileri yürüyüşü yavaşlamış, Amerikalılar da umulandan hızla ilerlemeğe başlamışlardı. Fakat General Patton'un ordusu daha önceki anlaşmaya uyarak Prag açıklarında beklemiş ve şehre Sovyet kuvvetlerinin girmesini sağlamıştı.

Savaşın sonunda, komünizme bayrak açabilecek büyük toprak sahipleri kendiliğinden ortadan kalkmıştı. 1918'e kadar toprağa da, büyük endüstriye de Almanlar, Avusturyalılar ve Yahudiler hâkimdi. 1918'den sonra Avusturyalılar gitmişler, İkinci Cihan Savaşı sırasında da Yahudiler Almanlar tarafından ortadan kaldırılmışlardı. Savaş sırasında Çeklerin çoğu da mallarını kurtarabilmek için Nazilerle işbirliği yaptıklarından, savaş sonunda onlar

(26) D. F. Fleming, *The Cold War and Its Origins : 1917 - 1966*, C. I, New York, Doubleday, 1961, s. 487.

da ellerindeki kaybetmiş durumdaydılar. Bu gelişmeler birçok toprakları zâten sahipsiz bırakmıştı. Toprak ve diğer malları kullanır duruma getirmek ancak devletleştirmeye olacağı benziyordu. Böyle bir adımı Çeklerin çoğu da bir ilke olarak kabul etmekteydiler. 3 milyon Südetli Almanın da Almanya'ya gönderilmesi büyük, küçük bir çok emlakın daha sahipsiz kalarak devlet eline geçmesine yol açtı.

Komünistler de, savaştan sonra Doğu Avrupa ülkelerinin bir çoğunda olduğu gibi, Çekoslovakya'da da bir kaç önemli bakanlıklara atanmışlardı. Komünist Partisi de 1946 seçimlerinde oyların % 38'ini alarak en büyük parti durumuna yükselmiş ve başkanlığı da bu partinin önderine verme zorunluluğu doğmuştu. Gene 1946 seçimlerinde komünist olmayan üç partinin aldığı oyların toplamı % 49'du. Savaş sırasında Moskova'da büyükelçilik yapmış olup, komünistlere yakınlığı olan Sosyalist Partisi Başkanı Zdenek Fierlinger'in tutumu da iki kuvvet arasında bir denge kurmaktaydı. Avrupa'daki bir çok sol parti gibi, bunda da iki kanat doğmuştu. Komünist Partisine yakınlığı görülen Fierlinger'in Sosyalist Partiden atılışı Çekoslovakya'daki rejim değişikliğini hızlandıran bir olay oldu. Sosyalist Partinin komünistlerle işbirliği yaptığı sıralarda sol cephenin oyları % 51'e çıkmaktaydı. Truman Doktrini ve Marshall Plânının ilân edilmiş olmaları Çekoslovakya'daki 1948 seçimlerinde bazı değişikliklerin beklenebileceğini göstermekteydi. Çekoslovakya'nın Marshall Plânına önceleri «prensip itibariyle» katılacağını bildirmesi, sonra da vazgeçmesi Sovyetler Birliğine dönük yeni gelişmelerin habercisi gibiydi. Çekoslovak Kabinesinin ilk aldığı karar, komünist milletvekilleri de dahil olmak üzere, oybirliğiyle çıkmıştı. İkinci olarak alınan katılmama kararı da neredeyse oybirliğiyle çıkmış sayılırdı. Dış İşleri Bakanı Jan Masaryk'in o sıralarda Moskova'ya gidişi de, Batı basınından bir «hizaya getirme» girişimi değil, bir ay önce tasarlanan bir ticaret anlaşmasının görüşmeleriyle ilgili görünüyordu.

Komünist Partisinin bundan sonraki seçimlerde gerileyeceğini gösteren bazı kanıtlar da vardı. En önemlisi, büyükçe bir kıtlık da olmuş, yiyecek sıkıntısı çekilmeğe başlamıştı. Daha çok havaların kötü gidişine bağlanan bu sıkıntının bedelini hükûmette çoğunluğu olan ve başbakanı da vermiş olan Komünist Partisinin ödeyeceği seziliyordu. Komünist olmayan kabine üyeleri de, Marshall Plânından sonra Fransa ve İtalya'da da olduğu gibi, komünist hü-

(27) Sir Robert Bruce Lockhart, «The Czechoslovakian Revolution,» *Foreign Affairs*, C. 26, No. 4 (Temmuz 1948), s. 635.

kûmet üyelerinden kurtulmak istiyorlardı. Hiç değilse, Sovyetler Birliği bunun Çekoslovakya'da da böyle olacağından şüphe etmiyordu. Bohemya'nın Avrupa'daki askerî ve stratejik önemi göz önünde bulundurulduğunda, Sovyetler'in Çekoslovakya'da sağ yönde bir rejim değişikliğine bir tehlike gözüyle bakacakları akla gelmekteydi. Girişimi ele almak isteyen Komünist Partisi Şubat 1948'de sekiz yüksek rütbeli polis görevlisini işinden uzaklaştırarak yerine komünistlerin atanmasını istedi. Kabinede komünist olmayan bakanlar da bu atanma olayını protesto ederek son değişiklikten dönülmesini istediler. Başbakan Gottwald da kabul etmeyince, istifa ettiler. 23 Şubatta komünistler istifa eden bakanların bir darbe hazırladıklarını, fabrikaları tekrar özel teşebbüse devredip toprak reformunu yürümez duruma getirmeyi tasarladıklarını ilân ettiler. İktidarın daha sola doğru kaymakta olduğunu gören elli sağcı milletvekili hemen Gottwald'a koşarak işbirliğine hazır olduklarını bildirdiler. Bu sağcı partiler Başbakanda güven uyandırmak için kendi saflarında temizliğe giriştikleri gibi, Sosyalist Parti de Fierlinger'i hemen kendi başına getirdi. Cumhurbaşkanı Benes de daha başka herhangi bir yolun krizi derinleştirme dışında bir işe yaramayacağını ileri sürerek, on-iki bakanın istifasını kabul etti. Bu değişikliklerle Çekoslovakya'da komünistler yönetime egemen olmuşlardı.

Almanlar 1939'da Prag'a girdikleri zaman halk sokaklarda ağlayıp işgâle karşı tepkiler göstermişken, Batılı bazı yazarlar bu defaki hükûmet değişikliğinde görünürde kimsenin olumsuz bir tepki göstermediğini belirtiyor (28). Sovyet Dış İşleri Bakan Yardımcısı V.A. Zorin'in 19 Şubatta Prag'a gelişi Batı kaynaklarında Şubat olaylarının Moskova'dan yöneltildiğine dair kanıt olarak ileri sürülmektedir (29). Zorin'in o sırada oradaki varlığının Çekoslovakya'ya gönderilmiş olan buğdayın teslimiyle ilgili olduğuna dair karşı iddia da Batılılarca kabulü güç olmakla birlikte, Komünist Partisinin devlet içine bu derece nüfuz etmesinden sonra, Sovyetler Birliği mevcut olmasa bile, iktidara gelebileceğini kabul etmek zorunludur. Kaldı ki, sadece kuvvet dengesi açısından da düşünülse, Çekoslovakya'daki Şubat olaylarından sonra meydana gelen değişikliklerle Batılılar için yeni bir şey kaybolmuş olmuyordu. Çekoslovakya, zaten, Batı blokunun dışında kalacaktı. Hükûmetin başında

(28) Örneğin bak : D.F. Doubleday, 1961, s. 494'ten Howard K. Smith, **The State of Europe**, s. 344-347. Smith'in Çekoslovakya'daki değişikliği bizzat gördüğü anlaşılmaktadır.

(29) Örneğin, Jesoph Korbel, **The Communist Subversion of Czechoslovakia**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1959,

Komünist Partisinin önderi vardı ve Meclisteki en büyük parti de onun partisiydi. Şubat olayları hem kaçınılmaz olanı bir an önce gerçekleştirmiş, hem de dengede bir değişiklik yapmamıştı. Ama gene de Batı'nın ürkmesi engellenemedi. Üstelik, söz konusu ülke hep Batılıların kabahatleri yüzünden bir kaç defa krizler geçirmiş bir Avrupa ülkesiydi. Batı Çekoslovakya ile ilgili olarak bir suç kompleksi içindeydi. 1938'de Batı'nın bile bile Nazizme terkettiği ülke gene oydu. Fakat bu ufak devletin Naziler tarafından parçalanışı Batılıları 1938 ve 1939 yıllarında üzmemişse de, bu defaki değişiklik, iddia edildiği kadar büyük olmamakla birlikte, panik dereesinde duygulandırmıştı. Bu tercihte bir ideolojik eğilim aramak gerekmektedir.

Batı'da Çekoslovakya'daki değişikliğin Avrupa kıt'asının geri kalan kısmına hemen sıçrayıvereceği söylendi, durdu. Çekoslovak olaylarında kan akmamış, yalnızca birkaç tutuklama olmuştu. Başbakan Benes ve Dış İşleri Bakanı Masaryk sonucu kabul etmişlerdi. Buna benzer olayların ters yönde tekrarlanması ise, düşünülemez. Batı'da en azından bir iç savaş gereklidir. Çekoslovak olayları sırasında ise, ülkede Sovyet kıt'alarının bulunmadığı bilinmektedir. Sokaklarda silâhli çok sayıda işçinin bulunması ve yeniliğe çok kimsenin taraftar oluşu karşısında Benes ve Masaryk'in boyun eğdikleri anlaşılmaktadır (30).

Çekoslovakya olayından sonra, Batı'da «kızıl tehlike» sözü daha yaygınlaştı. Öte yandan, Amerikan Senatörü Robert A. Taft, tutucu bir politikacı olmasına rağmen, 12 Mart 1948'de Amerikan Senatosunda yaptığı konuşmasında, Batı'nın bir «kızıl tehlike» karşısında bulunduğunu görüşünü şu sözlerle reddediyordu :

«Bakan Marshall ve Başkan Truman'ın dün söylediklerini pek anlayamadım. Bir savaş sorunu ile karşı karşıya olduğumuza inandıklarını îma etmiyorlar; ve bu noktada duyulan hassasiyeti belirli bir programı [Marshall Plânını] kabul ettirmek için kullanır görünüyorlar ...

«Başkanın nihaî dünya barışına olan inancının sarsılmış olduğuna dair sözlerinin tonu, bence, üzülecek bir şeydir...Zaten, Rusların kendilerine bırakılan nüfuz bölgesinin dışındaki topraklara askerî bir saldırıya girişmek niyetlisi olduklarına dair bir tek kanıt bile bilmiyorum. Çekoslovakya'daki durum, gerçekten, trajiktir; fakat Çe-

(30) Isaac Deutscher, **Stalin**, London, Oxford University Press, 1966, s. 572.

koslovakya'da Rus nüfuzu savaşın bitimindenberi üstündü. Komünistler Çekoslovakya'da sadece durumlarını sağlamlaştırıyorlar, okadar; fakat savaş bittiğindenberi, askerî saldırı diye birşey olmamıştır.» (31)

Senatör Taft ve diğerlerinin ortaya koyduğu görüş Amerikan Senatosuna hâkim olmadı; aksine, Washington Çekoslovakya olayını Batı'nın topyekûn askerî ve ekonomik gücünü seferber etmede kullanmayı başardı. Oysa, Çekoslovakya ile ilgili teslimiyet politikasının en iyi örneği 1938 Münich Konferansıydı. Batılılar, bu olayda, Çekoslovakya'yı Nazi Almanyasına bile, bile teslim etmişlerdi. 1938 ve 1948 olayları arasındaki bir ayniyet olmadığı halde, Batı'nın kamu oyununda «tarihin tekerrür etmekte» olduğuna dair bir imaj yaratıldı ve bundan faydalanıldı.

Başkan Truman 17 Mart 1948'de Kongre'de, bir yıl önceki Truman Doktrini konuşmasını hatırlatan bir konuşma daha yaptı. Askere alınacakların sayısının arttırılmasını ve genel bir askerî eğitim istiyordu. Bu sırada, Amerikan kamu oyununda, «gerektiği zaman,» büyük Sovyet şehirlerine atom bombalarının nasıl atılacağı tartışılıyordu. Sovyetler'in ise atom bombasını yapar, yapmaz bunu, haber bile vermeden, bir saniye içinde derhal kullanacakları inancı hâkimdi. Halbuki, Sovyetler o ana kadar halk kitlelerini yoketmeye yarayan büyük bombaları hiç kullanmadıkları gibi, atom bombasını kullanan da bizzat Amerikalılar olmuştu. Nitekim, Sovyetler atom bombasını bulduktan sonra da, kullanmadılar.

Çekoslovakya olayından sonra Amerikan Kongresi -Faşist İspanya ve Çin'de yozlaşmış Chiang Kay-şek rejimi de dahil olmak üzere- bir çok ülkeye yardım hususunda daha kararlı davranmağa başladı. Gene 17 Martta İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında elli yıllık bir Batı Avrupa Birliği andlaşması imzalandı (32). Bu andlaşmanın Çekoslovak olaylarına tepki olarak yapıldığı ileri sürülüyorsa da, ilk teklifin çok daha önce, Ocak ayında, yani Çekoslovakya krizi başlamadan İngiltere tarafından yapıldığı gene Batı kaynaklarından anlaşılmaktadır (33). Marshall Plâ-

(31) David Horowitz, *From Yalta to Vietnam: American Foreign Policy in the Cold War*, Middlesex, Penguin, 1967, s. 76.

(32) *Keating's Contemporary Archives: 1946-1948*, s. 9157.

(33) William Reitzel, Morton A. Kaplan ve Constance G. Coblenz, *U. S. Foreign Policy: 1945-1955*, Washington, D. C., the Brookings Institution, 1956, s. 124. İngiliz Dış İşleri Bakanı 1947'de Londra'daki sonuçsuz Dış İşleri Bakanları toplantılarından ve Amerikan Dış İşleri Bakanı ile yaptığı konuşmalardan sonra, Avam Kamarasındaki bir açıklamasın-

nının uygulanmasını kolaylaştırmak için katılan on-altı Avrupa devleti de 16 Nisanda Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü (O.E.E.C.) kurdu (34).

Gene 1948 yılının başlarında, 18 Nisan 1948'de, İtalyan Komünist Partisi genel seçimlerde yenilgiye uğradı (35). Bu seçimlerde Komünist-Sosyalist blokun kazanacağı umulmaktaydı. Seçimlerin sonunda Batı taraftarı Hıristiyan Demokrat Partisi oyların % 53'ünü aldı. Bu değişik sonuç Amerika'nın İtalyan seçim kampanyasına aktif olarak katılmasından doğdu. Kampanya sırasında Amerikan ve İngiliz savaş gemileri İtalyan limanlarının açığında demirledi; Triyeste'deki Amerikan işgâl kuvvetleri, tankları ve toplarıyla büyük bir tören düzenlediler; Amerika, İngiltere ve Fransa barış andlaşmasında «açık şehir» ilân edilen Triyeste'nin İtalya'ya verilmesini Sovyetler Birliği'ne teklif ettiler; bu olaydan sonra, sağcı İtalyan basını, kampanyayı etkileme amacıyla, bütün Amerikan davranışlarına olumlu yorumlarla gazete başlıklarını açtı; Truman İtalya'ya 29 ticaret gemisi hediye etti; Marshall Yardımının ilk postası törenlerle boşaltıldı; Amerikan Büyükelçisi bu törende konuştu; Amerikan Dış İşleri Bakanlığı seçimlerde komünistlere oy verdiği anlaşılacak olan kimselere ilerde Amerika'ya göç hakkı tanımayacağını açıkladı; Mart 1948'de de Marshall seçimle komünizmi iktidara getirecek ülkelere yardımın kesileceğini söyledi (36). Amerika'nın İtalyan seçimleriyle böylesine ilgilenmesi karşısında, Truman Doktrinindeki «özgür halklara kendi geleceklerini kendi istedikleri gibi saptama»da yardım edileceği sözleri hatırlanmalıdır.

III. SOVYET — YUGOSLAV ANLAŞMAZLIĞI :

Gene bu sıralarda, Yugoslavya'nın Sovyetler Birliği ile arasının açılması Amerika'ya Belgrad hükûmetiyle ilişkileri geliştirme

da bir ittifak kurulmasını ele almış, Avrupa Birliğine de atıf yaparak Mart 1947'de imzalanmış olan İngiliz-Fransız Dunkirk andlaşmasının bu ittifaka bir nüve olabileceğini söylemişti. Bu andlaşma ve daha sonra imzalanan Brüksel Andlaşması bu İngiliz teklifinden doğmuştu. Great Britain, *Hansard's Parliamentary Debates* (Commons), (22 Ocak 1948), süt. 396 - 397.

(34) *Resmî Gazete*, No. 6956 (13 Temmuz 1948).

(35) *Survey : 1947 - 1948, op. cit.*, s. 118. Yeni Meclisin bileşimi şöyleydi : Hıristiyan Demokratlar 307, Komünistler ve Sosyalistlerin Popüler Cephesi 182, ayrılan sosyalist grupların Sosyalist Birliği 33, sağ kanat gruplarının Ulusal Bloku 18, Kralcılar 14, Cumhuriyetçiler 9, «Movimento Sociale Italiano» adı altında seçime giren neo-Faşistler 6. Senatoda aynı gruplar için sayı şöyleydi : 130, 74, 12, 9, 4, 3 ve 2. (*Idem.*)

(36) Fleming, *op. cit.*, C. I, s. 1067 - 1068.

fırsatı verdi. Yugoslavya'nın uluslararası politikada Sovyet blokundan bağımsız tutumu ise, Yunanistan ve Türkiye ile birlikte, daha sonra, Balkan Partını kurmasına yol açtı.

Yugoslavya Sovyetler Birliği'nden bağımsız olarak «sosyalist» bir düzen uygulamaya başlamıştı. Bu bağımsızlık şu nedenlerden ileri gelmekteydi : Bir defa, Yugoslavya, -Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'ın aksine-, İkinci Cihan Savaşında Mihver safında değildi. Mihver'e karşı savaşmış ve ilk başında yenilmişti. Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu kuvvetli bir mukavemet hareketi yaratamamış, ancak başkalarının yardımı ile kurtulabilmişlerdi. Yugoslavya'da ise, Tito'nun önderliğinde büyük bir mukavemet ordusu kurulmuş, Yugoslavya'yı bu ordu kurtarmıştı. Bugün iktidarda bu kuvveti temsil eden bir hükûmet vardı. İkinci olarak, Yugoslav ihtilâlinin kendine özgü bir takım özellikleri vardı. Tito'nun kuvvetleri yalnız Alman ve İtalyanları değil, eski yönetici sınıfı da yenilgiye uğratmak istiyordu. Yugoslavlar bir yandan kendilerini savunurken, bir yandan da daha savaş yıllarında toplumsal bir ihtilâl yapmışlardı. Diğer Avrupa ülkelerinin aksine, büyük değişiklikler savaş sırasında yer almıştı. İkinci Cihan Savaşı ile birlikte iç savaş da bitmiş, Tito hem devlete, hem partiye, hem de orduya hâkim olmuştu. İç savaş devam ediyorsa, durum değişik olabilirdi. Üçüncü olarak, Yugoslavya'nın daha sonra Batı'ya yönelebmesinde, herhalde, coğrafî durumu da rol oynamıştır. Diğer Doğu Avrupa ülkelerinin aksine, Yugoslavya, Adriyatik Denizindeki limanları ile Batı ticaretine açıktı.

1945-1947 yılları arasında komünist önderler içinde Tito belki en dinamik olan sayılabilirdi. İkinci Cihan Savaşında Sovyetler bile İngiltere ile iyi geçinmeğe çalışırken, Tito İngilizlerin Yugoslav topraklarına çıkmalarına razı olmamıştı. Stalin Tito'yu Yugoslav kralıyla geçici bir süre için işbirliğine zorlamışsa da muvaffak olamamıştı (37). Yugoslav sınırlarını geçen Amerikan uçaklarına ateş açmış, kendi memleketinde hızla kolektifleştirmeye girişmiş ve Yunan İç Savaşında gerillacıları bazı hususlarda desteklemişti. Tito'nun Doğu Avrupa'da prestiji gittikçe artıyordu. Yugoslav Devlet Başkanı Prag, Varşova, Sofya, Budapeşte ve Bükreş'te kalabalık halk yığınları tarafından sevgi gösterileri ile karşılanmaktaydı (38). Yugoslavya 1947 yılının son iki ayında komşuları ile bir

(37) Vladimir Dedijer, **Tito**. New York, Simon ve Schuster, 153, s. 233.

(38) Fitzroy Maclean, **The Heretic : the Life and Times of Jesoph Broz-Tito**. New York, Harper, 1957, s. 313,

seri anlaşmalar da imzaladı (39). Tito'nun Georgi Dimitrov ile anlaşarak bir Balkan Federasyonu kuracakları söylentileri de dolaşıyordu (40). Bu gelişmelerin bazılarında Stalin daha önceden haberdar bile edilmemişti. Yugoslavlar ve Bulgarlar iki defa Moskova'ya çağırıldılar. Tito gitmedi bile; yardımcılarını gönderdi. Ocak-Şubat 1948 görüşmelerinde Sovyet-Yugoslav ilişkileri artık düzelmesi zor bir safhaya girmişti. Balkan Federasyonu fikrine *Pravda* açık olarak 29 Ocak 1948'de cephe aldı. Bu görüşe Yugoslav Komünist Partisi Merkez Komitesi katılmayınca iki devletin ilişkileri daha da büyük bir çıkmaza girdi. Moskova ile Belgrad arasında 20 Marttan itibaren teati edilmeğe başlanan mektuplar tam bir anlaşmazlıkla sonuçlandı. Teati edilen mektuplardan altısı yayınlanmış olup bunlardan başka daha iki mektup olduğu anlaşılmaktadır (41). Bu mektuplaşma, bazı Sovyet yurttaşlarının fena muamele gördükleri iddiası ile bazı sivil ve askerî uzmanlarını Yugoslavya'dan çekmeğe karar vermeleri ile başladı (42). Mareşal Tito'nun 20 Mart 1948'de Molotov'a yazdığı mektupta Yugoslavların bu karardan üzüntü duydukları ve Moskova'dan anlaşmazlık sebebini açıkça belirtmeleri isteniyordu. Mektuptan Yugoslavların Sovyetler'le bir çatışmaya girişmek istemedikleri anlaşılıyordu. Moskova'nın cevabı (43) daha başka anlaşmazlık nedenleri olduğunu kabul ediyordu. 27 Mart tarihli bu cevap Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından Yugoslav Komünist Partisine yazılmıştı. Moskova kendi uzmanlarına kötü muamele edilmesinden, Sovyet askerleri hakkında saygı-dışı sözler sarfedildiğinden, Yugoslavların kendilerine gerekli ekonomik bilgiyi vermemelerinden, Sovyet yurttaşlarının peşine Yugoslav polisleri konmasından, Yugoslav Komünist Partisinin hâlâ bir bakana tâbi olmakla yarı-hukukî bir nitelikte devam etmesinden, Yugoslav komünistlerinin sınıf kavgasını yeteri kadar ortaya koyamayarak ve ihtilâle karşı kapitalist elemanları ortadan kaldıramamalarından ve bir İngiliz ajanı olarak kabul ettikleri Yugoslav Dış İşleri Bakanı Velebit'i hâlâ görevinde tutmakta olduklarından şikâyet ediyordu.

Tito ve Kardelj'in 13 Nisan tarihli uzun mektubu (44) Sovyet iddialarını reddederek Yugoslavların şimdiye kadar doğru hareket

(39) Yugoslavya Bulgaristan ile 11 Kasım'da, Macaristan ile 8 Aralıkta ve Romanya ile de 19 Aralıkta birer anlaşma imzaladı.

(40) Adam B. Ulam, **Titoism and the Cominform**. Cambridge, Harvard University Press, 1952, s. 70.

(41) **Documents : 1947 - 1948**. op. cit., s. 348 - 406.

(42) Fitzroy Maclean, **Disputed Barricade**. London, J. Cape, 1957, s. 370 - 371

(43) **Documents : 1947 - 1948**, op. cit., s. 350 - 354.

(44) **Ibid.**, s. 354 - 365.

ettiklerini söylüyordu. Sovyetler'in bu iddiaları Yugoslavlar için bir «sürpriz» olmuştu. Yugoslavlara göre, Moskova inançlarını Maliye Bakanı Zujoviç ve Hafif Endüstri Bakanı Hebrang'dan aldığı yanlış bilgilere dayandırıyor (45). Yugoslavlar Sovyet askerleri hakkında yersiz söylentiler dolaştığını ve Sovyet yurttaşlarının tâkip edildiğini inkâr ettiler. Yalnız, Sovyet askerî danışmanlarının bir Yugoslav bakanından üç misli ücret almalarını doğru karşılamadıkları ve Sovyet Büyükelçisiyle de konuştuktan sonra uzman sayısının azaltıldığı belirtiliyordu. Tito ve Kardelj Yugoslav Komünist Partisinin durumunu Yugoslavya'nın özel koşullarından söz ederek savundular. Velebit'e gelince, geçmişte büyük hizmetleri geçen bu bakanın durumu incelenmekle birlikte inandırıcı kanıtlar olmadan görevinden affedilemeyeceği belirtiliyordu.

4 Mayıs tarihli Sovyet cevabında (46) Yugoslavlar hatâlarını görüp tashih yoluna gideceklerine, tartışmaya girişmekle itham ediliyorlardı. Cevaba göre, Sovyet Komünist Partisindeki iddiaları reddetmek çocukca ve gülünç bir şeydi. Yugoslavlar tenkidi Marxist anlamda değil, burjuva anlamında alıyorlardı. Bolşevik davranışı tenkidi ve hatâyı kabul etmeyi gerektirirdi. Üstelik, Tito hem köylülere işçi sınıfının üstünde bir yer vermiş, hem de *kulak*'larla diğer köylüler arasında bir fark gözetmemişti. Tito ve Kardelj 17 Mayıs'ta verdikleri kısa cevapta (47) tartışmayı devam ettirmekte bir fayda görmediklerini, Kominform üyelerinin Sovyet görüşünü zaten kabul ettiklerini, fakat Yugoslavya'nın Marx, Engels, Lenin ve Stalin'e (48) sadık kalacağını söylüyorlardı. 22 Mayıs tarihli son Sovyet cevabı (49) Yugoslavların tenkit kabul etmeyerek Doğu bloku içinde ayrıcalıklı bir durum peşinde olduklarını, fakat Yugoslavlar katılsa da, katılmasa da durumun Kominform'un bundan sonraki toplantısında ele alınacağını açıklıyordu.

Yugoslav Komünist Partisi Merkez Kurulu Kominform'a yolladığı 20 Haziran 1948 tarihli mektupta gündeme itirazları olduğundan toplantıya katılamayacaklarını bildiriyordu (50). Kominform'

(45) Yugoslavlar bu iki bakanı da görevlerinden affettiklerini 6 Mayıs 1948'de açıkladılar.

(46) **Documents : 1947 - 1948, op. cit., s. 365 - 384.**

(47) **Ibid., s. 384.**

(48) Stalin ile Tito'nun münasebetleri İkinci Cihan Savaşı sırasında da pürüzsüz olmamıştı. Alex N. Dragnich, **Tito's Promised Land : Yugoslavia.** New Jersey, N. J., Rutgers University Press, 1954, s. 287 - 290.

(49) **Documents : 1947 - 1948, op. cit., s. 385 - 387.**

(50) **Ibid., s. 387 - 389.**

un 28 Haziran 1948 tarihli kararı Yugoslav Komünist Partisinin birleşmiş komünist cephesinin ve dolayısıyla Kominform'un dışında kaldığını açıklıyordu (51). Yugoslavlar, hemen ertesi gün verdikleri cevapta ithamları reddettiler (52).

Sovyetler Kominform dışında kalan Yugoslavya'nın belki de ekonomik krizlere sürükleneceğini tahmin etmişti. Tito hükümet ve orduda bir temizlik yaptıktan sonra (53) Sovyet-Yugoslav ilişkileri düzelebilir düşüncesiyle Sovyetler'e karşı yumuşak davranışını önceleri değiştirmede. Tito 21 Temmuzda Yugoslav Komünist Partisinin Beşinci Kongresinde Sovyet-Yugoslav anlaşmazlığını sekiz saat süren bir konuşmada izah ederken, 1860'lara kadar giderek Yugoslavların Ruslara duydukları yakınlığı belirtmeğe çalışmış ve Batı sömürgeciliğinden daima nefret ettiğini tekrarlamıştı (54).

- (51) *Ibid.*, s. 389 - 397; R. Barry Farrell, **Jugoslavia and the Soviet Union: 1948 - 1956: An Analysis with Documents**. Hamden, Connecticut, the Shoe String Press, 1956, s. 75 - 81.
- (52) **Documents: 1947 - 1948, op. cit.**, s. 397 - 404.
- (53) Bu arada, Genel Kurmay Başkanı General Jovanovic de Romanya'ya kaçmağa çalışırken yakalanıp kurşuna dizildi.
- (54) **Survey: 1947 - 1948, op. cit.**, s. 166. 1949'un Eylül ve Ekim aylarında Yugoslavya ile Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki bütün ittifak anlaşmaları bozuldu. Ticarî bağlar hemen, hemen hiç kalmadı. 1949 - 1951 yılları arasında Yugoslavya Tito'nun bir zamanlar hararetle karşılandığı Doğu Avrupa ülkelerine tam 128 nota yolladı, 145 Yugoslav diplomatı Doğu Avrupa ülkelerinden çıkarıldı ve Yugoslavya ile diğer komünist ülkeler arasında 1,067 anlaşmazlık olayı oldu. (Federal People's Republic of Yugoslavia, Ministry of Foreign Affairs, **White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia**, Belgrade, 1951, s. 202 ve 447.) Doğu Avrupa ülkelerindeki «Titoistler» yargılanmağa başladılar. Bulgaristan'da Kostov, Macaristan'da Rajk, Çekoslovakya'da Slanski ve Arnavutluk'ta Xoxe olayları alevlendi. (Robert Lee Wolff, **The Balkans in Our Time**, Cambridge, Harvard University Press, 1956, s. 377 - 381.) Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da Tito aleyhdarı yayınlar çıkmağa başladı. Moskova'da **Sosyalist bir Yugoslavya İçin**, Prag'da **Yeni Mücadele**, Sofya'da **İleri**, Varşova'da **Zafer İçin**, Bükreş'de **Enternasyonalizmin Bayrağı Altında** ve Tirana'da **Özgürlük** bu amaçla çıktı. Hele Yugoslavya Batı'ya yaklaşıncaya, tepki daha da arttı. Amerikan Hükümeti «Titoizmin Batı'ya vereceği fırsatı anlamakta gecikmemişti. (Leigh White, **Balkan Caesar**, New York, Charles Scribner's Sons, 1957, s. 217 - 218; Harry Hodgkinson, **West and East of Tito**, London, Gollancz, 1952, s. 25 - 30.) Batı Yugoslavya'yı Balkan «barışına» bir «tehlike» olarak görmekten vazgeçmiş, kendi savunma sistemine almağa çalışıyordu. (R. H. Markham, **Tito's Imperial Communism**, Chapel Hill, the University of North Carolina Press, 1947, s. 275 - 292.) Eden'

Sovyet-Yugoslav anlaşmazlığı yüzeye çıktığı ve Batı dünyası bu olayda Doğu blokunu bölme fırsatı bulduğu bir sırada, Batı ile Sovyetler Birliği Almanya ve Berlin konusunda da karşı karşıya gelmişlerdi. Zâten, Almanya sorunu okadar hassas ve girift bir konuydu ki, her iki taraf da, değil böylesine ulusal çıkar ve ideoloji ayrımı içinde olmak bir yana, hiçbir alanda çatışmaları olmayan tarafsız devletler olsalardı bile, anlaşamayacakları noktalar ergeç çıkacaktı. 4 Mayıs 1948'de Amerikan Büyükelçisi Walter Bedell Smith Sovyet Dış İşleri Bakanı Molotov'u ziyaret ederek Amerika'nın Sovyet genişlemesinin karşısında olduğunu söylüyordu. Büyükelçi Smith görüş farklılıklarının ortadan kaldırılmasının hâlâ mümkün olduğunu da sözlerine eklemekteydi. Molotov da 9 Mayıs'ta verdiği cevapta bir «görüşme ve aradaki mevcut farklılıkların düzenlenmesini» istiyordu. Bu sözler Moskova Radyosunda yayınlandığı zaman, Başkan Truman Amerikan siyasetinde hiçbir değişiklik olmadığını ve Sovyetler ile görüşmelere oturmak gibi bir fikirleri bulunmadığını açıkladı (55).

Bu sırada, Almanya sorunu daha ufak çapta Berlin'de tekrarlanmaktaydı. Batılılar Berlin'in kendilerine düşen kesimlerinde ayrı bir para sistemi uygulamaya başladılar. Üç Batılı general [Lucius D. Clay, (56) Sir Brian Robertson (57) ve Pierre Koenig] 18 Haziran 1948'de Mareşal Sokolovski'yi bu kararlarından haberdar ettiler. Sokolovski Almanlara ertesi gün yayınladığı bir bildiriye Berlin'de Doğu ve Batı bölgeleri arasındaki ticaretin artık iki ayrı devlet arasındaki ticaret gibi devam edeceğini açıklıyordu (58). Doğu Berlin'deki Sovyet yetkilileri Batı'da yeni bir para sisteminin uygulanmasından sonra Berlin'de Sovyet bölgesine geçen Batı trenlerinin teftiş edilmeleri şartını koştı. Bu şart kabul edilmeyince de, Sovyetler Berlin'e bütün giriş ve çıkışları denetleyeceklerini açıkladılar. Batılıların buna cevabı da 28 Hazirandan itibaren Batı Berlin'e havadan yiyecek göndermek oldu. Bu arada, Sovyetler'in bütün Berlin halkının yiyecek ihtiyacını karşılama teklifi reddedildi (59). Berlindeki Batılı yetkililer, bu arada, kapatılmış olan

in Eylül 1952'de Yugoslavya'yı ziyaretinden sonra yayınlanan bildiriye «saldırıya karşı koyma ve ulusal egemenliği koruma» İngiltere ve Yugoslavya'nın ortak amaçları olarak belirtiliyordu. (*Yugoslav Review*, Beograd, Nisan 1954, s. 5.)

(55) Fleming, *op. cit.*, s. 504.

(56) Lucius D. Clay, *Decision in Germany*, Melbourne, William Heinemann, 1950, s. 31.

(57) *Documents : 1947-1948*, *op. cit.*, s. 575-576.

(58) *Ibid.*, s. 576-579.

(59) Fleming, *op. cit.*, C. I, s. 507.

sınırdan zırhlı bir treni zorla geçirmek gibi kuvvet kullanma yollarını da düşünmüşlerdi. Bevin 30 Haziranda Avam Kamarasında yaptığı bir konuşmada (60) şehrin iki sektörü arasında akamete uğrayan ulaştırmanın hava yoluyla devam edeceğini söylüyordu. General Marshall da aynı gün buna benzer bir konuşma yaptı (61). 29 Eylül 1948'de üç Batılı devlet Berlin'in durumunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirerek barışın tehlikede olduğunu söylüyorlardı (62). Üç Batılı devlete hitaben yazılan 3 Ekim tarihli Sovyet cevabî notası (63) ise, Batılıların Almanya'yı bölmeğe çalıştıklarını ve uluslararası barışın tehlikede olmadığını iddia ediyor ve Berlin sorununun Birleşmiş Milletler'den alınarak Dış İşleri Bakanları Kuruluna getirilmesini tavsiye ediyordu. 1949 başında Sovyetler Birliği'nin Berlin ablukasını kaldırmak istediğine dair bazı kanıtlar sezilmekteydi. Molotov'un 4 Martta Dış İşleri Bakanlığından alınarak yerine Andrei Vişinski'nin getirilmesi bu yolda bir adım sayılabilir (64). Berlin ablukasının kaldırılmasına Amerika ve Sovyetler Birliği'nin Birleşmiş Milletler'deki temsilcilerinin Nisan 1949'daki gayriresmî konuşmaların sonunda karar verildi (65). Eylülün sonunda havadan ikmal durdurulunca abluka da kalktı (66). Zaten, 3 Ağustos 1948'de, yani Berlin ablukası başladıktan iki ay sonra, Amerika'nın Moskova Büyükelçisi Walter Bedell Smith «Ruslar savaş istemiyor» diyordu (47).

IV. NATO'NUN KURULUŞU :

Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri de Kuzey Atlantik bölgesindeki devletleri bir ittifakta toplamağa çalışıyordu. Önce, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un 17 Mart 1948'de elli yıllık bir ittifak anlaşması imzaladıkları bilinmektedir. Amerika da Sekseninci Kongrede kabul ettiği Vandenberg Kararıyla bu türlü kollektif anlaşma alarak katılmayı kabul ediyordu.

- (60) Great Britain, *Hansard's Parliamentary Debates* (Commons), 5 th Series, C. 452, süt. 2221 - 2234; *Documents : 1947 - 1948, op. cit.*, s. 582 - 585.
- (61) *Documents : 1947 - 1948, op. cit.*, s. 585.
- (62) *Ibid.*, s. 605 - 610; United Nations, *Yearbook of the United Nations : 1947 - 1948*, New York, Department of Public Information, 1949, s. 284 - 287.
- (63) *Documents : 1947 - 1948, op. cit.*, s. 610 - 611.
- (64) *Keessing's Contemporary Archives : 1948 - 1950*, s. 9849.
- (65) U. S., Department of State, *Bulletin*, C. XX, No. 155 (15 Mayıs 1949), s. 631.
- (66) Ocak 1951'de Berlin Belediye Başkanı şehrin doğu bölümünün Doğu Almanya ile birleştiğini ilân ediyordu.
- (67) Horowitz, *op. cit.*, s. 80.
- (68) *Supra.*, dn. 32.

Sovyet Hükûmetinin, 14 Ocak 1949 tarihli ve «Barışı İnşa» başlığıyla ilân edilen Amerikan Dış İşleri Bakanlığının açıklamasına beş gün sonra verdiği uzun cevap konumuz bakımından önemlidir. Amerikan Hükûmetinin 14 Ocak tarihli açıklaması (69) 11 Haziran 1948'de Senatoda 64'e 4 oyla kabul edilen Vandenberg Kararının (70) Amerikan dış politikasına yeni bir yön vermekte olduğu ileri sürülerek, Birleşik Devletler'in barış zamanında ilk defa olarak Amerika kıt'ları dışında bir «kollektif güvenlik» sistemine katılmakta olduğunu söylüyordu. Açıklamada Mihver'in yenilgiye uğratılmasından beri yer alan olaylar Amerika açısından anlatılmakta, Birleşmiş Milletlerin Büyük Devletler arasında işbirliği fikri üstüne kurulduğu, Sovyetler Birliği'nin ise, bu uluslararası örgütü zayıflatmağa çalışan korku ve şüphe yaymakta olduğu söylenmekte, Truman Doktrininden Vandenberg Kararına kadar Amerikan siyasetinin bir izahı yapılmaktaydı.

29 Ocak 1949 tarihli Sovyet cevabı (71) Batı Birliği ile NATO tasavvuru üstünde önemle duruyordu. Mart 1948'de Brüksel'de İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında bir «Karşılıklı Yardım ve Kollektif Savunma Andlaşması» imzalanmıştı. Bu anlaşma bazı Batı Avrupa devletlerini ayrı bir birim olarak bir araya getirmekte olup, 'Batı Birliği' diye de bilinmekteydi. Sovyet cevabı Batı Birliği'ni kuranların, daha başındanberi, bu ittifağa Sovyetler Birliği ve halk demokrasilerinin katılmalarını engellediklerini, İngiltere, Fransa ve diğer katılan devletlerin İkinci Cihan Savaşında Hitler'e karşı olan koalisyonun izlediği siyasetten ayrıldıklarını, bu siyasetin ise sadece Hitler Almanyası ve faşizme karşı zafer kazanmakla kalmayıp, Alman saldırısının yenilenmesini engelleme amacını da içine aldığı ileri sürüyordu. Sovyet açıklamasına göre, bu hedefler «Yalta ve Potsdam Konferanslarındaki kararlarda da ifadesini bulmuş» olup Sovyetler'in 1942'de İngiltere ve 1944'de Fransa ile yirmi yıllığına imzaladıkları Dostluk ve Karşılıklı Yardım Andlaşmaları da «saldırgan bir Almanya'nın tekrar canlanmasını engelleme» amacını gütmekteydi. Sovyetler Birliği, «önceden olduğu gibi, şimdi de, bu siyasete bağlı kalmakta devam ediyordu.» Sovyet açıklamasına göre, Batı Birliği'nin kurulmasıyla İngiltere ve Fransa «savaşın bitiminden beri onlara tâbi duruma gelen,» dünyanın saldırgan devletini kullanmak da hariç ol-

(69) Documents : 1949 - 1950, op. cit., s. 6 - 14; The New York Times, 15 Ocak 1949.

(70) Ibid., s. 233 - 234.

(71) Documents : 1949 - 1950, op. cit., s. 14 - 33.

mamak şartıyla, Avrupa'nın öbür ulusları üstünde egemenlik kurmak amacıyla yeni bir siyasete yönelmişlerdi.

Brüksel Paktı Almanya'nın saldırgan siyasete tekrar yönelmesine engel olunacağı yolunda üstünkörü bir atıf yapmakla birlikte, İngiliz ve Fransız hükûmetleri, Amerikan Hükûmeti ile birlikte, «en başta Anglo-Amerikan işgâl kuvvetlerinin yardımıyla, idare mekanizmasının her yanına gittikçe daha fazla sokulan eski Nazi taraftarı ve Alman gericiliğinin militaristik öğelerinin bulunduğu Batı Almanya'yı» kendi amaçları uğruna kullanmak istemekteydiler. Sovyetler Birliği'nin, İngiltere ve Fransa da dahil olmak üzere, diğer Avrupa devletleriyle yaptığı ve Alman saldırısının yenilenme olasılığını önleme amacını güden bütün karşılıklı yardım anlaşmalarından farklı olarak, bu beş Batı devletinin askerî ittifakının Almanya'ya karşı değil de, İkinci Cihan Savaşında müttefiki olan diğer devletlere karşı olduğu anlaşılmaktaydı. Hem bazı Batılı devlet adamları, hem de Anglo-Amerikan ve Fransız basını Batı Birliği'nin Sovyetler Birliği ve halk demokrasilerine karşı kurulduğunu açıkça söylüyorlardı. Gene Sovyet açıklamasına göre, Paktı imzalayan tarafların «ekonomik istikrarı»nın tehlikeye düşmesini önlemek iddiasıyla, sömürge ve bağımlı ülkelerde büyüyen halkların kurtuluş hareketlerine karşı olduğu kadar, işçi sınıfına karşı da askerî ve her türlü baskı tedbirlerine başvurmağa hazırlanmaktadır. Açıklama Brüksel Paktının sömürgeci devletlerin bir ittifakı olduğunu dikkati çekerek, sömürgelerdeki eski ayrıcalıklı durumlarını korumak ve ulusal kurtuluş hareketlerini bastırmak amacıyla, askerî ve siyasî bir gruplaşmaya doğru gitmiş olduklarını söylüyordu.

Gene bu Pakt Avrupa'da «Marshall Plânı» adı ile Avrupa ülkeleri arasında kurulan ekonomik işbirliğini askerî ve siyasal açıdan tamamlayan bir birleşmeydi. Bu Avrupa devletleri gruplaşması ise, kendi stratejik askerî ve ekonomik durumlarını güçlendirme peşinde olan Anglo-Amerikan blokunun egemen çevrelerinin öncülüğü altındaydı. Bu anlamda, Marshall Plânı Avrupa devletlerinin ekonomik bakımdan gerçekten kurtuluşunu hedef almayıp sözkonusu ülkelerin siyaset ve ekonomisini «Anglo-Amerikan egemenliğinin dar, çıkarıcı ve stratejik-askerî» tasarılarına uydurma amacını gütmesi gibi, yeni grup da Batı Birliği'ne katılan ülkelerin karşılıklı yardım ve ortak savunmasını sağlamak için değil, !Anglo-Amerikan egemen çevrelerinin Avrupa'daki ağır basan etkisini sağlamlaştırmak ve daha da geliştirmek için» kurulmuştu.

Sovyet açıklaması Batı Birliği'nin bünyesel yönden birtakım gelişmeler geçirdiğini belirtiyordu. Bir Danışmanlar Kurulu, bir Askerî Komite ve sözkonusu beş devletin Kurmay Başkanlarından bileşik olan ve İngiliz Feld-Mareşalı Montgomery'nin başkanlık ettiği bir Batı Birliği Savunma Kurmay Heyeti kurulmuştu. Açıklamada, bir Askerî Kurmay Heyeti kurmak da dahil olmak üzere, bütün bu bünyesel tedbirlerin barış zamanında ve bu kadar kısa süre içinde alınmış olmasının bu yeni kutuplaşmaya katılan devletlerin Avrupa'da süreli barış isteklisi olduklarını ispatlamadığı, aksine, Almanya'nın Batı kısmı da dahil olmak üzere, bazı Avrupa ülkeleri üstündeki baskıyı ve Avrupa kamu oyununda tehlike korkusu ve savaş isterisini arttırma amacı güttüğü ileri sürülmekteydi.

Avrupa'da meydana gelen bu yeni gruplaşmadan başka beş Avrupa devleti, Amerika ve Kanada bir araya gelerek bir Kuzey Atlantik İttifakı da kurmağa çalışmaktaydılar. Sovyet açıklaması Batı Avrupa'daki gruplaşmayı Anglo-Amerikan dünya egemenlik tasarısının bir parçası olarak görüyordu. Batı Birliği içinde en önemli yeri İngiltere'ye vermekle birlikte, Amerika bütün Batı Avrupa gruplaşmasını etkileyecek durumdaydı. Kısa bir süre önce Amerika kıt'alarında yürürlüğe giren Rio de Janeiro andlaşması da Amerikan egemenliğini Batı Yarım Küresinde sürdürme amacını güdüyordu (72). Sovyetler'e göre, hem NATO, hem Rio girişimi Birleşik Devletlerin dünya çapındaki egemenlik siyasetinin önemli mekanizmalarıydı. Gene bu görüşe göre, Amerikan Dış İşleri Bakanlığı Sovyetler'in Birleşmiş Milletler'in görevini yapmasını engellediğine ve saldırıya hazırlandığına dair yanıltıcı beyanlar yayarak «Kuzey Atlantik Paktının gerçek niteliği ve amacını gizlemektedir. Bu Pakt beş Avrupa ülkesi ile Kanada ve Birleşik Devletleri de içine alıyorsa da, «asıl önderliğin Avrupa'da en büyük kapitalist devlet olan Büyük Britanya'nın egemen çevreleriyle birlikte hareket eden Amerika Birleşik Devletler'in egemen çevrelerinde olduğunu herkes bilmektedir». Durum böyle değerlendirilince, «Kuzey Atlantik Paktı Birleşik Devletler ve Büyük Britanya'nın yönetici çevrelerinin Atlantik'in her iki tarafında, yani her iki yarı-kürede de, saldırgan siyasetinin bir aracıdır ve hatırlanacağı gibi, Fulton'da Başkan Truman'ın başkanlığında yapılan olağanüstü bir toplantıda Churchill'in yaptığı heyecanlı konuşma da Birleşik Devletler ve Bü

(72) Rio Andlaşması için bak: Türkkaya Ataöv, «Savaş ve Barışın Düzenlenmesinde Dört Yeni Gelişme,» **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. XXII, No. 4 (Aralık 1967), s. 240-242; Subrata Roy Chowdhury, **Military Alliances and Neutrality in War and Peace**, Bombay, Orient Longmans, 1966, s. 22-29.

yük Britanyaa'nın savaştan sonra ana hedef olarak ilân ettiği Anglo-Amerikan dünya egemenliği kurma saldırgan siyasetine uymaktadır». Sovyet cevabı Lüksemburg'un bir Kuzey Atlantik devleti olmamasına da değinerek, anlaşmaya katılacaklar arasında İsveç, Norveç, Danimarka, Francoİspanyası, Portekiz, İtalya ve Türkiye'nin de adlarının geçmekte olduğunu söylemekte, bundan başka, bir Akdeniz Birliği' ya da 'Doğu Akdeniz Paktı'nın da sözünün edilmekte olduğunu belirtmektedir.

Bu yoruma göre, Amerika ve İngiltere'nin önderliği altında kurulan ve kurulacağı söylenen devletler topluluğu «bugün Kuzey Atlantik Paktı yörüngesinde bir araya gelmiş olan ana emperyalist grubun bölgesel nitelikte bir şey olmayıp, bazı devletlerin yeryüzünün her yanını ele geçirmek için tasarladığı plânları içermektedir». Açıklamaya göre, Endonezya sorununu tartışma görüntüsü içinde Hindistan'da Delhi'de yapılan bir toplantıda Güney Doğu Asya ülkelerini de aynı doğrultuda bir araya getirme düşüncesinin ip uçları verilmişti.

Sovyet açıklaması Amerika ve İngiltere'nin mümkün olduğu kadar fazla sayıda devleti bu bloklaşmanın içine itmek istediğini bunun için de her türlü yola başvurduğunu, bu arada, malî ve diğer ekonomik yolları da denediğini ya da bir 'saldırı tehlikesi'nin, bazı ülkelerin ekonomik durumlarının iyiye doğru yöneltileceğine dair teminat verilmekte, fakat «dolar diplomasisi»nin bu devletleri yeni ekonomik krizler içine attığı ileri sürülmektedir. Açıklama sözkonusu Paktın mümkün olduğu kadar fazla sayıda devletin bağımsız iç ve dış politika izlemesini engelleyerek, bunları Anglo-Amerikan dünya egemenliğini kurabilmek için «yardımcı silâhlar» olarak kullanılmak istediğini öne sürmekteydi.

Sovyetler Birliği'nin bu Pakta ya da benzeri devletlerin öbür ittifaklarına girmeleri sözkonusu olamazdı. Sovyetler Birliği'nin İkinci Cihan Savaşından çok zayıf çıkarak iç sorunlarını tek başına çözemeyip «büyük kapitalist devletlerden ekonomik yardım görebilmek için sosyalist tutumunu terketmesi» mümkün görünmüyordu.

Sovyetler Birliği düşünülen Akdeniz Paktı, Güney Doğu Asya devletleri gruplaşması, Amerikan devletler grubu gibi birleşmelerin hepsini Kuzey Atlantik Paktının kolları olarak görüyor ve Amerika ile İngiltere'yi Kuzey Atlantik, Güney Amerika, Akdeniz, Asya, Afrika ve «daha ellerini atabilecekleri herhangi bir yeri» ele geçirmeğe çalışmakla itham ediyordu. Bu paktların hepsinin Amerikan

Dış İşleri Bakanlığı odalarında tasarlandığına inanıyor; fakat Amerika ile İngiltere'nin saldırgan siyasetinin her noktada çatıştığına dikkati çekerek Batı blokundaki iki büyük ortak arasındaki çelişmelerin ortadan silinmediğini ileri sürüyordu. Öte yandan, büyük bir hız kazanan ulusal kurtuluş mücadelelerini de hesaba katmak gerekiyordu. «Bu başıboş saldırgan siyaseti mâruz göstermek için de,» Amerikan ve İngiliz egemen çevreleri Avrupa ve Amerikan kamu oyu içinde korku ve şüphe yaratmak için «bütün yöntemleri» kullanıyorlar, «savaş-sonrası dönemde demokratik güçler ve ulusal kurtuluş hareketinin görülmemiş büyümesini 'tehlikeli bir saldırganlık'mış gibi gösteriyorlar»dı. Sovyet açıklaması bu «salırganlık»ın asıl nedeni olarak da «yeni tarihsel durumlara uygun olarak kendi ülkelerinde olgunlaşan iç sorunlara hiçbir gerçek çözüm aramağa cesaret edememeyi» gösteriyordu. Açıklama İkinci Cihan Savaşı biter bitmez Amerika'nın Atlantik ve Pasifik'te olduğu kadar, Birleşik Devletlerin sınırlarından binlerce mil uzaktaki bölgeler de dahil olmak üzere, birçok uzak denizlerde de hava ve deniz üsleri kurmağa başladığına dikkati çekiyordu. Amerikan üslerinin sayısı azaltılmamakta, aksine artmaktaydı. «Özellikle Sovyetler Birliği sınırlarına yakın olan devletler»in Anglo-Amerikan hava kuvvetleri için uygun «köprü-başı» haline sokuldukları ileri sürülmekteydi. «Bu devletlere, verilen her yeni Amerikan kredisi sayesinde, türlü silâhlar akıtılmaktaydı». Bütün bunlar «Amerika'nın savunması» için olamazdı. Zâten, İkinci Cihan Savaşının bitmesinden sonra «yeni saldırı tasarıları hazırlayarak, çalışmalarına sessiz, sedasız devam etmekte olan ortak Kurmay Başkanlıkları örgütü'nü Amerika ve İngiltere'nin lâğvetmemesi bir rastlantı sayılabilir miydi? Sovyet açıklaması bu türlü saldırı tasarıları olmasaydı, Washington'daki Kurmay Heyetini barış koşulları altında hâlâ daha muhafaza etmek ya da Amerikan ve İngiliz askerlerini sayıları gittikçe başka devletlere göndermek gereksiz olacaktı. Açıklamaya göre, son yıllarda Amerikan egemen çevreleri «Birleşik Devletler'in savunması için gerekli» savı altında öbür devletlerin topraklarına, örneğin, Avrupa'da Yunanistan ya da Asya'da Çin'e asker yollama «hakkını» bir âdet durumuna getirmeğe başlamışlardır. Amerika «hem Batı Almanya, hem Japonya'yı saldırgan tasarılarının uygulanmasında birer silâh olarak kullanma yollarını arıyorlardı. Çekoslovakya bir yıl önce «gerici çevreleri bir miktar törpüleyip ilerici demokratik güçleri desteklediği zaman», Anglo-Amerikan bloku Çekoslovakya'nın bu iç olaylarıyla ilgili olarak «kulakları sağır edici bir yaygara» koparmış ve müdahale için türlü fırsatlar aramıştır.

Sovyet açıklaması Kuzey Atlantik ittifakının Birleşmiş Millet-

ler Örgütünü güçlendirme» çabasından ibaret olduğuna dair Amerikan Dış İşleri Bakanlığının resmî yorumunu kabul etmemekteydi. «Birleşmiş Milletlerin dışında ve onun ardından dolaşarak» kurulan bu ittifakın bu uluslararası örgütü güçlendireceği «bütünüyle anlamsız bir palavra» idi. Sözkonusu ittifak, Batı Birliği ya da Pan Amerikan Paktı Birleşmiş Milletlerin görüşüp karara bağladığı konulardan değildir. Bu gruplaşmalarda yer alanlar «bu sorunları tartışmak için Birleşmiş Milletlere getirmenin kendi yararlarına olmadığını bilmektedirler.» Bu ittifak, blok ve gruplaşmaları yöneten devletler bu işleri «gizlice ve Birleşmiş Milletler Örgütünün dışında» yapmayı tercih etmektedirler. Sovyetler Birliği ve bazı diğer devletlerin Birleşmiş Milletler Andlaşmasını «değiştirmeye razı olmamaları karşısında,» Amerika ve İngiltere Kuzey Atlantik ittifakı ve diğer gruplaşmaları bu örgüt dışında ve «gizlice» meydana getirmişlerdi.

Özetle, Sovyet açıklaması Amerika ve İngiltere'yi dünyaya egemen olma amacı güden saldırgan bir siyaset sürdürmekle suçluyor ve Birleşmiş Milletlerin geriye itilerek küçümsendiğini iddia ediyordu.

Amerikan Hükûmeti bir yandan NATO'yu «Sovyet saldırganlığına karşı» gerekli göstermeğe çalışırken, öte yandan da, bazı hükûmet yetkilileri ya da etkili siyaset adamları başka yönde açıklamalar yapmaktaydılar. Örneğin, John Foster Dulles Mart 1949'da şöyle diyordu: «Sovyet Hükûmeti, bugünkü koşullar altında, savaş ulusal siyasetin bir aracı olarak kullanmak istemiyor. Bu hükûmette ya da herhangi bir hükûmette Sovyet Hükûmetinin şimdi açık bir saldırı tasarladığına inanan, asker ya da sivil sorumlu bir kişi bilmiyorum» (73). • Bu yüzden, Amerikan Senatörü Robert A. Taft da NATO Andlaşması Amerikan Kongresinde tartışılırken, «kanımca dünya barışını korumak yerine bir üçüncü dünya savaşını getirecek olan bir anlaşmaya oy kullanmam» diyordu (74).

Amerikan Dış İşleri Bakanlığı Kuzey Atlantik Andlaşmasının metnini 18 Mart 1949'da yayınladı. 31 Mart tarihli Sovyet memorandumunu (75) bu ittifakta Büyük Devletlerden Amerika, İngiltere ve Fransa yer almakta olduğuna göre, ittifakın bu üçüne yönelme-

(73) Frederick L. Schuman, **Russia Since 1917**, New York, Knopf, 1957, s. 394.

(74) Henry W. Berger, «A Conservative Critique of Containment: Senator Taft on the Cold War Program,» David Horowitz, der., **Containment and Revolution**, London, Anthony Blond, 1967, s. 133.

(75) **Documents : 1949 - 1950**, op. cit., s. 38 - 42; **The New York Times**, 1 Nisan 1949.

diğini ve Büyük Devletler iç;inde sadece Sovyetler Birliği'nin ittifak dışında kalmış olmasına bakarak, ittifakın aslında bu sonuncu devleti hedef aldığını belirtiyordu. Kuzey Atlantik Andlaşmasının hazırlayıcı nedenlerinden olarak, Sovyetler'in de savunma andlaşmaları yapmış olduğunun ileri sürüldüğünü, Sovyet andlaşmalarının çok taraflı andlaşmalar olmayıp, yalnızca Alman saldırısının yenilenmesine karşı yöneltildiği, bunlardan başka Sovyetler'in aynı mealde İngiltere ve Fransa ile de andlaşmaları olduğu açıklandı. Sovyet memorandumuna göre, Atlantik Andlaşması kapalı bir devletler grubunun meydana getirdiği çok-taraflı bir andlaşma olup, Alman saldırısının yenilenmesini engellemek gibi bir amacı yoktu. Amerika'nın barış zamanında olunmasına rağmen İngiltere ve Fransa ile birlikte silâhlı kuvvetlerin arttırılması, atom bombasının kullanılması tasarıları ve askerî üsler şebekesi kurulması gibi savunma niteliği taşımıyordu. Washington'da bir Anglo-Amerikan Kurmay Heyeti hâlâ muhafaza edildikten başka, Fontainebleau'da (Fransa) Batı Birliği de bir askerî kurmay heyeti kurmuş olup, Kuzey Atlantik Andlaşmalarının öngördüğü savunma komitelerinin de kurulmak üzere olduğu söylenmekteydi. Memorandum bu gelişmeleri «barış-severlik ya da savunma amaçları» ile bağdaşır görmemekteydi. Bu gelişmeler «şüpheler ve korkular» arttıracak, «savaş isterisini kamçılayacak»tı. Memorandum Sovyet iddialarını şu beş noktada özetliyordu : (a) Kuzey Atlantik Andlaşmasının savunma hedefleriyle en ufak bir ilişkisi olmadığı gibi, Tatalara saldırmak isteyen devlet te yoktu. Aksine, andlaşma saldırgan niteliktedir ve, andlaşmaya katılan devletlerin resmî temsilcileri tarafından bile saklanmadığı veçhile, Sovyetler Birliği'ni hedef almaktadır. (b) Andlaşma barış ve uluslararası güvenliğe bir katkıda bulunmamaktadır. (c) Andlaşma 1942 Sovyet-İngiliz ve 1944 Sovyet-Fransız andlaşmalarına aykırıdır. (ç) Gene bu andlaşma Yalta ve Potsdam Konferanslarına da aykırı düşmektedir.

Sovyetler Birliği NATO'ya katılması muhtemel olan Norveç ve İtalya'ya verdiği notalarda bu ittifakın kendi görüşüne göre bir değerlendirmesini yapıyor ve bazı tekliflerde bulunuyordu. Danimarka, Norveç ve İsveç'i bir İskandinavya Savunma Paktı çerçevesinde birleştirme söylentileri dolaştığı bir sırada, bu üç devletin başkanları 29 Ocak 1949 tarihinde yaptıkları bir açıklamayla ortak bir pakt konusunda anlaşmaya varamadıklarını bildirdiler.(7) Bunlardan Norveç'in (ve daha sonra da Danimarka'nın) tek başlarına

(76) Ibid., s. 265; Manchester Guardian, 31 Ocak 1949.

NATO'ya katılma olasılığı karşısında, Oslo'daki Sovyet Büyükelçisi 29 Ocak 1949'da Norveç Dış İşleri Bakanlığına verdiği bir notada Birleşmiş Milletlerin dışında hareket eden Atlantik İttifakı kurucularının «saldırgan amaçları»ndan söz ederek, bunların özellikle Sovyetler Birliği sınırlarına yakın topraklarda «hava ve deniz üsleri» kurmak istediklerini söylemekte ve Norveç'in de bu ittifaka katılacağı yolunda basında çıkan yazıların doğru olup olmadığını sormaktaydı. 1 Şubat tarihli Norveç cevabı ise, Birleşmiş Milletler Andlaşmasına göre bu türlü «bölgesel pakt»ların kurulabileceğini söylüyor, Norveç'in saldırgan bir politika gütmemediğini ileri sürüyordu. (78) 5 Şubat tarihli ikinci Sovyet notası ise, Norveç Hükûmetinin Atlantik birliğine girip girmeyeceğine kesin bir cevap vermediğine dikkati çekerek, küçük devletleri bu birliğe dahil etme gayretinin ardında askerî üs edinme amacının yattığını, Norveç ile Sovyetler Birliği'nin komşu olması dolayısıyla bu noktanın önem kazandığını belirtmekte, Sovyetler'in Norveç'e saldırmasının sözkonusu olmayacağı, Norveç'e karşı «dostça bir tutum» içinde olan Sovyetler'in İkinci Cihan Savaşında bu ülkenin faşist istilâcılardan temizlenmesinde kendine düşeni yaptığı hatırlatılarak, Norveç toprağındaki Sovyet kıt'alarının «gönüllü olarak ve Norveç Hükûmetinin istediği tarihten daha da önce» geri çekildiklerini söylemekteydi. (79) Norveç bu son teklifi 3 Martta reddetti. (80)

İtalyan Hükûmetine verilen 19 Temmuz 1949 tarihli Sovyet notasında ise şunlar ileri sürülüyordu : (81)

(77) *Ibid.*, s. 246; *Soviet News*, 1 Şubat 1949.

(78) *Ibid.*, s. 246 - 247; *The New York Times*, 2 Şubat 1949.

(79) *Ibid.*, s. 248 - 249; *Ibid.*, 6 Şubat 1949.

(80) *Ibid.*, s. 249 - 251; *Ibid.*, 5 Mart 1949.

(81) İtalyan Hükûmetine Sovyet notası verilmeden önce İtalyan Komünist Partisi lideri Togliatti ve Sosyalist Partisi lideri Nenni NATO aleyhindeki görüşlerini belirtmişlerdi. Nenni daha pakt imzalanmadan, 12 Mart 1949'da yaptığı konuşmada İtalya'nın tarafsızlığını savunuyordu. Nenni özetle şunları söylemişti : «Hükûmet (a) limânlarımızı ve hava alanlarımızı, Amerika'nın, tasvib edilmese de, kapitalist çıkarları açısından anlaşılabilir olan, fakat İtalyan çıkarlarıyla hiç uyuşmayan, S. S. C. B.'ni ve halk demokrasilerini çevrelemek şeklindeki saldırgan siyasetine peşkeş çekmekle; (b) Fontainebleau'daki askerî karargâhtan siyaset direktifleri alarak memleketi neredeyse bir silâhlı kampa çevirmekle; (c) Birleşik Devletler'le Sovyetler Birliği arasında bir savaş nedeni ya da bahanesi halinde - Asya Afrika, Berlin ya da İskandinavya- dünyanın hangi noktasında olursa olsun, bizi otomatik olarak savaşa sürükleyecek bir askerî ittifaka sokmakla itham ediyorum... Ortaya çıkan soru şu : hükûmet bu işe neden girişti ? Terimin klâsik anlamında bir milliyetçilik gösterisiyle karşı karşıya değiliz. Üstelik, İtal-

«İtalya ile yapılan Barış Andlaşmasında bu Andlaşmanın İtalya ile Andlaşmayı yapan devletler arasında dostluk ilişkilerine esas teşkil edeceği belirtilmekteydi.

«İtalya bu Barış Andlaşmasını imzalamakla Andlaşmayı taraf devletlere yöneltilen hareketlerden kaçınmayı ve bunun sonucu olarak saldırgan emeller besleyen herhangi bir ittifakı ya da diğer gruplaşmalara katılmamayı taahhüd etmişti.

---

yan milliyetçiliği, doğası yönünden, Akdeniz mihverlidir ve bu yüzden Fransa ve İngiltere'ye karşıdır. Böylece, biz savaş ve nefretten doğan doğan bir siyasetle karşı karşıyayız. Signor de Gasperi dün 'korkmuyoruz' demişti. Buna cevap olarak diyorum ki : 'Siyasetinizin kaynağı korku ve nefrettir. Bolşevizme karşı Kilisenin teolojik nefretinin lâik kolunu temsil ediyorsunuz. İç ve dış politikanızda savaş-sonrası dönemindeki burjuvazinin 'kızıl tehlike' korkusu yansımaktadır. Üçüncü Cihan Savaşı ruhuyla, yâni ... savaşçıların Sovyetler Birliği'ne karşı hazırlamakta oldukları materyalist saldırının ruhu içinde hareket ediyorsunuz.» (**Documents : 1949 - 1950, op. cit., s. 254 - 255**).

Togliatti de 15 Mart 1949'da yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu : «Kendi toprağımızda yabancı bir büyük emperyalist devletin askerî üslerini bulundurmamak savaş başladığı andan itibaren askerî bir hedef olmak demektir.» (**Documents : 1949 - 1950, op. cit., s. 256 - 256**).

İtalya'ya Sovyet notası için : **Documents : 1949 - 1950, op. cit., s. 269 - 269**; **Soviet News**, 20 Temmuz 1949.) İtalya'nın cevabî notası için bak : **Documents : 1949 - 1950, op. cit., s. 270 - 272**; Aslı : **Relazioni Internazionali**, 6 Ağustos 1949, s. 492. Amerika'nın Sovyetler'e (tarihsiz) cevabı için bak : **Documents : 1949 - 1950, s. 272 - 273**. U. S., Department of State, **Bulletin**, 15 Ağustos 1949, s. 238 - 239.

Vatikan da 13 Temmuz 1949'da Komünizmle ilgili «Fetva»sında Komünist Partisini desteklemek, Komünist doktrini yayan kitap ve gazeteleri okumanın «günah» olup olmadığı sorusuna «günahtır» şeklinde cevap vererek böylelerinin dinî âyinlere kabul edilmeyip, özellikle vafizlere ve «Aşayi Rabbani» âyinine sokulmayacaklarını belirtiyordu. (**Documents : 1949 - 1950, op. cit., s. 406**; J. B. Barron - H. M. Waddams, **Communism and the Churches**, S. C. M. Press, 1950, s. 99 - 100.) Bu «Fetva» hakkındaki Sovyet cevabı ise, Katolik Kilisesinin tarihini izlemiş olanların Papa'nın On - İkinci Yüzyıldanberi kimseyi aforoz etmemiş olduğunu, o zamanlarda bile aforoza uğrayanların bir avuç insanı geçmediğini, halbuki, «Fetva»nın yaptığı tanımlamaya göre, Dünya Ticaret Federasyonuna bağlı 70 milyon üyenin ve Dünya Barış Kongresini temsilcileri kanalıyla destekleyen 600 milyon işçinin aforoza uğrayarak, bu kez aforoz edilenlerin astronomik rakkamlara ulaştığını belirtmekte ve Papa Pius XII'nin Nazileri ve Faşistleri aforoz etmemiş olmasının birçok Hıristiyanı düşündürmekte olduğunu eklemekteydi. (Aslı : **Pravda** : 30 Temmuz 1949. İngilizcesi : **Documents : 1949 - 1950, op. cit., s. 407 - 410**. Almancası : **Tägliche Rundschau**, 3 Ağustos 1949.)

«...Kuzey Atlantik Andlaşmasının saldırgan niteliği, katılanların silâhli kuvvetleri ve silâhlarını arttırmak, geniş bir hava ve deniz üsleri şebekesi kurmak, atom silâhını kullanma hazırlığı yapmak gibi yaygın askerî tedbirlerde ifade olunmaktadır...»

Notada, ayrıca İtalya'nın silâhli kuvvetlerinde değişiklik yapmasının Barış Andlaşmasının 46'ncı Maddesine, konulan sınırın dışında savaş malzemesi imal etmesinin 53'üncü Maddeye, Deniz Kuvvetlerinde indirim yapmamasının 56'ncı Maddeye, aksine donanmasını büyütmesinin 59'uncu Maddeye aykırı olduğu da belirtilmiş ve, İtalyan Silâhli Kuvvetlerinin, 61 ile 64'üncü Maddeler uyarınca, sadece İtalyan sınırlarını koruma ile görevli kılındığı eklenmişti. Sovyet Notası İtalya'nın NATO'ya girişini Barış Andlaşmasının amacına aykırı buluyordu. (82)

Belirtmek gerekecek ki, Türk kamu oyunundaki genel yanılmanın aksine, NATO, Varşova Paktının kurulması sonucu ortaya çıkmış bir örgüt değildir. (82) Varşova Paktı NATO'nun 23 Ekim 1954 tarihli Paris anlaşmasından sonra Batı Almanya'yı da bünyesine almasının bir sonucudur. Sekiz Doğu bloku ülkesi Ekim-Kasım 1954'de Moskova'da toplanarak, bu yeni gelişmeyi görüşmüş ve 14 Mayıs 1954'de de Varşova Paktı imzalanmıştı. (83) O zamana kadar, Batı savunma sistemi 2 Eylül 1947 Amerika-İçi Karşılıklı Yardım Andlaşması (Rio Paktı), 17 Mart 1948 Brüksel Beş-devlet Paktı ve nihayet 4 Nisan 1949 Atlantik Paktı gibi çok taraflı andlaşmalara dayanmasına rağmen, Sovyet savunma sistemi seri halinde ikili anlaşmalardan ibaretti. (84)

Sovyetler Birliği İkinci Cihan Savaşı müttefiklerinden olan Polonya, Çekoslovakya ve Yugoslavya ile daha savaş yıllarında and-

(82) «... Şöyle ki, NATO İkinci Dünya Harbinden sonra dünyanın çektiği acıların bir sonucu olarak, Doğu blokunun teşkil etmiş olduğu Varşova Paktına karşı Batı blokunun kurmuş olduğu bir savunma örgütüdür...» Pertev Fitol, «Lütfen, İzin Veriniz,» **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1968, s. 2.

(83) Metin : A. J. Peaslee, **International Governmental Organizations**, 2. B., C. II, s. 1860; **American Journal of International Law**, C. 49 (1955), Suppl., s. 194-199; **New Times**, Moskova, No. 21, (21 Mayıs 1955), Suppl., s. 65-70.

(84) Fakat Prof. Kulski'ye göre, Sovyetler Birliği'nin müttefikleriyle ve müttefiklerinin de kendi aralarında imzaladıkları andlaşmaların hepsi bir arada değerlendirilince çok taraflı bir andlaşma gibi birbirine bağlı olduğu görülmektedir. W. W. Kulski, «The Soviet System of Collective Security Compared with the Western System,» **The American Journal of International Law**, C. LXIV, No. 3 (Temmuz 1950), s. 453-476.

laşmalar yapmıştı. (85) Romanya, (86) Macaristan (87) ve Bulgaristan (88) ile de 1948'de yeni andlaşmalar yaptı. Arnavutluk'un Sovyetler Birliği ile değilse de, Yugoslavya (89) ve Bulgaristan (90) ile birer andlaşması vardı. Çekoslovakya da 20 Şubat 1948'de Doğu blokuna karışmıştı. Sovyetler Birliği Finlandiya ile de 6 Nisan 1948'de bir andlaşma imzalamıştı. (91) Avrupa ülkeleri de kendi aralarında güvenlik andlaşmaları imzalamaya koyuldular. (92) Doğu bloğunun güvenlik sistemini tamamlamak için eskiden yapılmış olan (12 Mart 1936) Sovyet-Dış Moğolistan Andlaşması (93) ile daha sonra (14 Şubat 1950) Sovyet Çin Halk Cumhuriyeti Andlaşması (94) da zikredilebilir.

1943-1949 yıllarında Doğu Avrupa devletlerinin imzaladığı karşılıklı yardım andlaşmaları ikili niteliktedir. Doğu Avrupa'da bu çeşit on-yedi andlaşma yapılmıştır. Eski düşman devletleri olan Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Finlandiya ile andlaşmalar Barış Andlaşmaları tamamlandıktan sonra yapılmıştı. Süresi on yıl olan Sovyet-Fin Andlaşması dışında, geri kalan on-altı andlaşma -NATO'nun süresi gibi- yirmi yıllıktır. Brüksel ve Atlantik Paktı gibi

- (85) Polonya ile 21 Nisan 1945'de, Çekoslovakya ile 12 Aralık 1943'de ve Yugoslavya ile 11 Nisan 1945'de. **Documentation Française**, No. 884 (21 Nisan 1948), s. 5, 9 ve 10.
- (86) 4 Şubat 1948. **U.N. Treaty Series**, C. XLVIII, s. 189 - 201; **Documents : 1947 - 1948**, op. cit., s. 298 - 299.
- (87) 18 Şubat 1948. **U.N. Treaty Series**, op. cit., s. 163 - 175.
- (88) 18 Mart 1948. **Ibid.**, s. 135 - 147.
- (89) 9 Temmuz 1946.
- (90) 16 Aralık 1947. **Documentation Française**, No. 884 (21 Nisan 1948), s. 22.
- (91) **U.N. Treaty Series**. C. XLVIII, s. 149 - 161; **Documents : 1947 - 1948**, op. cit., s. 315.
- (92) Polonya - Yugoslavya (18 Mart 1946), Çekoslovakya - Yugoslavya (9 Mayıs 1946), Arnavutluk - Yugoslavya (9 Temmuz 1946), Çekoslovakya - Polonya (10 Mart 1947), Bulgaristan - Yugoslavya (27 Kasım 1947), Macaristan - Yugoslavya (8 Aralık 1947), Arnavutluk - Bulgaristan (16 Aralık 1947), Romanya - Yugoslavya (19 Aralık 1947), Bulgaristan - Romanya (16 Ocak 1948), Macaristan - Romanya (24 Ocak 1948), Çekoslovakya - Bulgaristan (23 Nisan 1948), Bulgaristan - Polonya (29 Mayıs 1948), Macaristan - Polonya (18 Haziran 1948), Bulgaristan - Macaristan (16 Temmuz 1948), Çekoslovakya - Romanya (21 Temmuz 1948), Polonya - Romanya (26 Ocak 1949).
- (93) **Leonard Shapiro, der., Soviet Treaty Series, C. II**, Washington D. C. the Georgetown University Press, 1955, s. 162.
- (94) «Treaty of Friendship, Alliance and Mutual Assistance», **The American Journal of International Law**. C. XLIV, No. 3 (Temmuz 1950), s. 84. Andlaşmanın Moskova'da imzalanış tarihi : 14 Şubat 1950; onaylanma tarihi, 13 Nisan 1950.

çok-yanlı andlaşmalar örneği Doğu blokunda altı yıl sonra yalnızca Sovyetler Birliği ve yedi diğer Doğu Avrupa ülkesinin imzaladığı Varşova Paktıdır.

İlk ikili andlaşmaların metninden özellikle Almanya'ya karşı olduğu anlaşılıyorsa da, Almanya ile birlikte hareket eden üçüncü bir devlete karşı işlemesi de mümkündür. Karşılıklı yardım sorumluluğu Alman saldırısı ile sınırlandırıldığı takdirde, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının İkinci Cihan Savaşındaki düşman devletlerle ilgili bölge anlaşmalarını kapsayan 53 ve 107'inci Maddelerle korunuyor demektir. Bu koşullar altında, B. M. Güvenlik Kurulunun peşin yetki vermesi de sözkonusu değildir.

Bu andlaşmaların ilgili maddelerinden bazılarına bakalım. Örneğin, Sovyet-Çekoslovak Andlaşmasının Üçüncü Maddesi : Taraflardan herhangi biri «*Drang nach Osten* siyasetine dönebilecek olan Almanya ile ya da Almanya ile birlikte doğrudan doğruya ya da herhangi bir şekilde böyle bir savaşa katılan herhangi bir devletle (95) askerî çatışmaya girdiği takdirde,» birbirlerine askerî ve her türlü yardımda bulunacaklardı. Polonya-Bulgaristan Andlaşmasının İkinci Maddesi de şöyle diyordu : «Taraflardan biri, Almanya'nın ya da Almanya ile doğrudan doğruya ya da herhangi bir şekilde birleşen bir devletin saldırısına hedef olduğu takdirde, diğer Taraflar saldırıya uğrayana ellerindeki bütün imkânlarla askerî ve diğer yardımlarda bulunacaklardır.» Polonya-Çekoslovak Andlaşmasının Üçüncü Maddesi de diyor ki : «Taraflardan biri, saldırı politikasını yenilemesinin sonucu olarak Almanya ya da Almanya ile böyle bir siyasette birleşen başka bir devletle savaşmak zorunda kalırsa, diğer Taraflar çatışmaya giren Tarafa mümkün askerî ve diğer yardımı yapacaklardır.» Diğer andlaşmaların *casus foederis*'i aşağı, yukarı aynı şekilde tanımlanıyor. Sovyet-Fin Andlaşması dışında, geriye kalan on-altı Doğu Avrupa andlaşması yeniden saldırgan bir siyasete yönelecek olan Almanya ile bu devletle işbirliği yapacak olan üçüncü devlete karşı işliyordu. Sovyet sistemindeki Doğu Avrupa anlaşmaları içinde yalnızca daha sonra imzalanan Varşova Paktı ile Sovyet-Fin Andlaşmasının Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 51'inci Maddesi uyarınca yapıldığı söylenebilir. Sovyetler Birliği'ne Fin topraklarını kullanarak yapılacak bir saldırı doğrudan doğruya Finlandiya'ya da saldırı olacaksa da, Finlandiya'nın sorumluluğu yalnızca kendi sınırları ve kendi topraklarını korumak olacaktır. Sovyet-Fin Andlaşmasının Birinci Maddesinin Birinci Paragrafından anlaşılabilir budur.

(95) İtalikler benim.

Sovyetler Birliği Doğu Avrupa ülkeleriyle yaptığı karşılıklı yardım andlaşmaları yanında, Marshall Plânına karşı olarak, 25 Ocak 1949'da gene Doğu Avrupa ülkeleriyle bir Karşılıklı Ekonomik Yardım Kurulu (COMECON) da kurmuştur. (96) Sovyet bloku ülkelerinin ekonomik birleşmesini sağlayan en önemli örgüt budur. (97) Sovyetler Birliği, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Doğu Almanya, Çekoslovakya ve Arnavutluk bu kurulun üyeleridirler. Çin, Kuzey Kore, Dış Mogolistan ve daha sonra Kuzey Vietnam bu kurula gözlemci göndermişlerdir. Kurulun en büyük organı üye devletlerin temsilci gönderdikleri Meclisti. Yılda bir ya da iki defa toplanan Meclis tavsiyelerde bulunacak, tavsiyeler hükûmetlerce kabul edilince kanun kuvvetini kazanacaktı. Toplantılar her üye devletin başkentinde sırayla yapılacaktı. COMECON'un Yönetim Kurulu her devletin bir temsilcisi ve uzman müşâvirlerinden bileşti. Bu kurul teklifleri inceleyecek kararlar alacak ve onaylanması için COMECON Meclisine sunacaktı. Yönetim Kurulu ayda iki defadan az olmamak şartıyla daima Moskova'da toplanmaktadır. COMECON Sekretaryası örgütlenme işleriyle uğraşacak, bunun da merkezi Moskova'da olacaktı.

SONUÇLAR :

Amerika Birleşik Devletleri, NATO bir askerî ve siyasal örgüt olarak kurulmadan, Batı Almanya silâhlanmadan ve silâhlanma yarışı başlamadan önce Sovyetler Birliği'ni çevrelemişti. Buna rağmen, Amerikan diplomasisi ve propagandası Rus kazaklarının atlarının susuzluklarını ille de Sen Nehri sularında ya da Paris fışkiyelerinde gidermek istedikleri düşüncesini yayıyordu. Halbuki, Batı'da sanıldığı gibi aksine, Sovyetler Birliği savaştan sonra silâhlı kuvvetlerini çok büyük ölçüde azalttı. 1945'deki rakkamlara göre, % 25'lik bir indirim karşılık A. B. D. silâhlı kuvvetlerini ancak % 13 indirmişti. (98) Savaş bittikten sonra Truman Doktrini ilân edilinceye kadar Sovyetler Birliği askerini sür'atle terhis etmiş, asker sayısı 11,5 milyondan 3 milyonun altına düşmüştü. Sovyetler Birliği'nin Avrupa, Orta Doğu ve Uzak Doğu'da uzun ve korunmağa muhtaç sınırları olduğu düşünülür ve atom tekeli olan Ame-

(96) *La documentation française*. No. 2636 (24 Şubat 1960); **Documents : 1949 - 1950. op. cit.**, s. 443 - 444.

(97) Sovyet blokunun ekonomik birleşmesi asıl 1954'de başlamış ve 1956'dan sonra hızlanmıştır.

(98) P. M. S. Blackett, **Studies in War**, New York, Hill and Wang, 1962, s. 242.

rika'nın da hassas sınırları bulunmadığı hatırlanırsa, Amerika'da 1,5 milyon askere karşılık, 1948'de Sovyetler Birliği'nde 2,9 milyon askerin silâh altında bulundurulduğu fazla sayılmamalıdır. Kaldı ki, Amerikan askerî gücü kara ordusundan çok hava ve deniz gücüyle ölçülmektedir.

Sovyetler Birliği ordusunu NATO kurulduktan sonra genişletmeğe başladı. Buna rağmen, içte savaş yıkımını düzeltmek ve kalkınmak için insan gücüne o kadar ihtiyacı vardı ki, 3-4 yıl içinde ancak iki milyon kişi daha silâh altına alabildi. Sovyetler Birliği'nin bu durumda Batı Avrupa ve Amerika'yı gerçekten tehdit edip etmeyeceği çok tartışma götürür bir konu olarak kabul edilmez. Moskova'daki eski Amerikan Büyükelçisi George F. Kennan da İngiltere'de 1956'da BBC Radyosunda yaptığı konuşmalarında «Sovyetler'in Batı Avrupa'yı işgal etme olasılığının çok fazla mubalağa» edildiğini söyledi. 12 Mayıs 1965 tarihli London *Times*'de belirtildiği gibi, İsviçre'de Cenevre Üniversitesinde yaptığı bir konuşmada da şöyle demişti: «İkinci Cihan Savaşından sonra, Amerikan siyasetini düzenleyenler Komünizmi sadece askerî bir tehlike olarak görüyorlardı. NATO'yu kurmakla...kimsenin tasarlamadığı bir saldırıya karşı Avrupa'nın ortasından zoraki bir çizgi çektiler...Savaştan sonra Sovyetler Birliği ne başka ülkeleri işgal etmek istedi, ne de işgal etmeğe ihtiyacı vardı...Atlantik Paktı talihsiz bir girişimdi, çünkü gereksizdi.» Fakat bu «gereksiz» Atlantik Paktı ve onun içindeki Amerika'dır ki, Batı siyasetini bugüne kadar saptamaktadır.

1945-1949 yıllarıyla ilgili belgeler dikkatle incelenince soğuk harbin çıkışı hakkında bugüne kadar söylenenden çok başka bir manzara göze çarpıyor. Tarihçi A. B. P. Taylor'un dediği gibi, «Ayrıntılı belgeler...bugüne kadar kabul edilen efsaneyi tamamiyle ortadan kaldırmaktadır. [Bu belgeler] belki de çok kesinlikle soğuk harbin Truman ve danışmanları tarafından bile, bile çıkarıldığını gösteriyorlar.» (99) O zamanlar, Moskova'daki Amerikan Büyükelçiliğinde görevli olan ve 1946'da A. B. D. Dış İşleri Bakanlığı Siyaset Plânlama Dairesi Başkanlığına getirilen George Kennan da daha sonraki yıllarda şunları söyledi: «O zaman Rusya hakkında üstün körü bilgisi olan biri için bile Sovyet ileri gelenlerinin kendi silâhlı kuvvetlerine sınırlar aşırıacak askerî saldırılara girişmek yoluyla hedeflerine ulaşma yanlısı olmadıkları çok açık-

(99) Horowitz, *From Yalta to Vietnam*, op. cit., s. 21.

tı.» (100) Gene Kennan 1961'de yayınladığı bir kitabında da diyor ki: «Sovyet Hükûmetinin bir çatışma istediği, bunu başlatmayı tasarladığı ya da dünya sosyalizminin zaferi için umutlarını böyle bir şeyin sonucuna bağladığı bir an bile olduğunu bilmiyorum.» (101)

İkinci Cihan Savaşından sonra yayılan Büyük Devlet Amerika olmuştur. Soğuk Harbin çıkışından büyük ölçüde sorumlu olan da odur. Amerika dünyadaki bütün değişiklikleri Sovyetler Birliği'ne ya da Çin Halk Cumhuriyetine ve onların «ajan»larına yüklemeye çalışmakta, karşılaştığı güçlüklerde kendi siyasetinin temelden sakatlığını görememektedir. Amerika başka ülkelerle olan ilişkilerini değişiklik aleyhdarı bir açıdan oturtmak istiyor. Bu açı yalnızca Amerika'daki mevcut düzenin korunması için gereklidir, o kadar. Tarihçi Toynbee'nin dediği gibi, «Amerika, bugün, yerleşmiş çıkarların savunulması uğruna dünya çapında bir ihtilâl aleyhdarı harekâtın önderidir; Amerika'nın bugünkü durumu Roma'ninkine benziyor. Roma da, kendi yönetimi altına giren yabancı topluluklarda fakirlere karşı devamlı olarak zenginleri destekledi; ve bugüne kadar fakirler her zaman ve her yerde, zenginlerden daha kalabalık olduğundan, Roma'nın siyaseti eşitsizlik, adaletsizlik ve en kalabalık olanlar için en az mutluluk siyasetiydi. Amerika da Roma'nın rolünü isteyerek benimsemiştir...» (102)

Değişikliklere karşı olan Amerika 1890'lardanberi dünyayı bütünüyle kendi yararına düzenleme peşindedir. İkinci Cihan Savaşından sonraki bunalımın da, bugünkü bunalımın da nedeni budur. Bu yüzyılın başında Açık Kapı Siyaseti Amerika'ya gayri resmî bir imparatorluk kazandırmıştı. Amerika bu imparatorluğu NATO gibi andlaşmalarla perçinlemek ve toplumlardaki değişikliklere karşı çıkmak istemiştir. Daha sonra imzalanan SEATO ve CENTO gibi ittifaklardaki yeni hükümlerin nedeni de budur. Amerika yüzünde değişikliklere karşı duran bir jandarma rolünü benimsemekte, Yirminci Yüzyılın Metternich'i gibi hareket etmektedir. Metternich de Napolyon'un yenilgiye uğratılmasından sonra Avrupa'da aristokrasinin korunmasına çalışarak bütün değişiklik yollarını kapamağa gayret etmiş, fakat 1848'de düşürülerek kaçmış-

(100) *Ibid.*, s. 29'dan «Philosophy and Strategy in America's Postwar Policy», 11 Mayıs 1965'de Cenevre'de Uluslararası Çalışmalar Enstitüsünde yapılan konuşmanın teksir halinde metni.

(101) George F. Kennan, **Russia and the West Under Lenin and Stalin**, Boston, Little, Brown and Company, 1961, s. 389.

(102) Arnold J. Toynbee, **America and the World Revolution**, London, Oxford University Press, 1963.

tı. Bugünün Metternich'leri ise, fakir halklara ekonomik yardım yaparak yer-altı faaliyetlerini önlediklerini söylüyorlar. Bu yardıma Amerika'nın tercih ettiği biçimde tepki göstermeyen ülkeler Vietnam örneği muamele görmektedirler. *Und willst du nicht mein Bruder sein, da schlah ich dir den Schadel ein.*

İkinci Cihan Savaşından sonra, Amerika'nın diğer Avrupa devletlerinin sömürgeci siyasetlerini desteklememesi ve eski tip bir sömürgeciliğe başında yanaşmaması üzerine renkli ırkların ve genellikle gelişmemiş ülkelerin ilgisini çektiği söylenebilir. Fakat bu devletler zamanla bunun Amerikan genişlemesini kurumlaştırmanın yeni bir yolu olduğunu anlamakta gecikmediler. Amerika, 1890'larda da, 1945'de de, bugün de kendi iç düzen ve zenginliğinin dışa yayılmak ve deniz-aşırı pazarları ele geçirmekle korunabileceğine inanmaktadır. Burada bu tutumun aksi tezi olarak Amerika'nın kendi içine kapanması gerektiği görüşünü savunuyor değilim. Amerika dış dünya ile olan ilişkilerini devam ettirmek zorundadır. Değişecek olan bu ilişkilerin niteliğidir. Amerika bütün dünyaya, özellikle gelişmemiş ülkelere onun mâmûl madde alıcısı, ham madde satıcısı ve kârlı yatırım alanı olarak bakmamağa zorlanacaktır. İç kurumlarını gerektirse değiştirecek, fakat bu kurumların devamını sağlamak için gayriresmî bir imparatorluğu şart görmeyecektir. Bugünkü Batı Avrupa bile, Amerika'nın yarattığı ilüzyonlar ve soğuk harbin çıkışı ve devamı ile ilgili yanlış kavramlardan ötürü bezmiş durumdadır. Bunalımların Sovyetler Birliği tarafından yaratıldığına dair yanlış Amerikan tezi terkedilmeli, Amerika kendi yayılma siyasetinin toplumsal ve ahlâkî bir değerlendirmesini yapmalıdır.